

६ . भागीदारीचे विसर्जन (प्रविलयन किंवा समाप्ती) (Dissolution of Partnership)

अभ्यास घटक

- ६.१ प्रस्तावना, भागीदारी, संस्था विसर्जनाचा अर्थ व व्याख्या
- ६.२ भागीदारी संस्था / विसर्जनाची कारणे
- ६.३ भागीदारीचे विसर्जन आणि भागीदारी संस्थेचे विसर्जन यातील फरक
- ६.४ लेखांकन प्रक्रिया / खाती बंद करतांना लेखांकन हाताळणी.
- ६.६ लेखांकन पद्धत
 - (अ) साधे विसर्जन
 - (ब) दिवाळ खोरीच्या परिस्थितीतील विसर्जन

क्षमता विधाने Competency Statement

- ☐ या प्रकरणाचा अभ्यास केल्यानंतर विद्यार्थी सक्षम होतील :
 - भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनाचा अर्थ आणि कारणे.
 - भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनाचे परिणाम.
 - खाती बंद करतांना लेखांकन हाताळणी / मांडणी
 - साधे विसर्जन आणि भागीदाराच्या दिवाळखोर परिस्थितीतील विसर्जनाबाबत लेखांकन प्रक्रिया.

६.१ प्रस्तावना Introduction :

भागीदारांमधील आपापसातील व्यावसायिक संबंध संपुष्टात येतात तेव्हा ती भागीदारी संस्था विसर्जित झाली असे म्हणता येईल. भागीदारीचे विसर्जन व भागीदारी संस्थेचे विसर्जन यात काही प्रमाणात फरक आहे. जेव्हा एक किंवा अनेक व्यक्ती भागीदारी संस्थेशी आपले संबंध तोडतात परंतु उरलेले भागीदारांनी आपला व्यवसाय सुरूच ठेवला त्याला भागीदारीचे विसर्जन असे म्हणतात. भागीदारी संस्थेचे विसर्जन म्हणजे सर्व भागीदारांचे व्यावसायिक संबंध संपुष्टात येऊन व्यवसाय बंद होतो. म्हणून भागीदारीचे विसर्जन किंवा समाप्ती म्हणजे भागीदारी व्यवसाय संस्थेची समाप्ती / विसर्जन नसते. परंतु भागीदारी व्यवसाय संस्थेचे विसर्जन म्हणजे भागीदारीचे विसर्जन होय.

विसर्जन अर्थ आणि व्याख्या Meaning and Definition :

अर्थ – कायद्यात विसर्जनाचे अनेक अर्थ आहेत. विसर्जन हा शब्द लॅटीन भाषेतील “DISSOLUTIO” शब्दापासून आलेला आहे. याचा अर्थ ‘काही तरी विसर्जन करणे’ विसर्जन ही निरवानिरवची शेवटची अवस्था आहे.

व्याख्या Definition :

१. भारतीय भागीदारी कायदा १९३२, मधील कलम ३९, नुसार, “भागीदारी संस्थाचे विसर्जन म्हणजे संस्थेच्या सर्व भागीदारांमधील भागीदारांचे विसर्जन होय.”

२. 'व्यावसायिक संघटना किंवा कायदेशीर करार यांची समाप्तीची कार्य किंवा प्रक्रिया'
३. 'भागीदारी विसर्जनामुळे भागीदारांचे एकमेकांतील संबंध संपुष्टात येतात.'

६.२ भागीदारी विसर्जनाची कारणे :

भागीदारी संस्थेचे विसर्जन खालील परिस्थितीमुळे होते.

१. भागीदारांच्या इच्छेनुसार
२. जेव्हा भागीदारी संस्थेचा कार्यकाळ समाप्त होत असेल.
३. विशिष्ट व्यवसायासाठी किंवा उद्देशासाठी संस्था निर्मिती झाली असेल तर त्याची पूर्ती झाल्यामुळे विसर्जन.
४. जेव्हा सर्व भागीदार किंवा एक भागीदार सोडून सर्व भागीदार दिवाळखोर म्हणून घोषित झाले असतील तर भागीदारी संस्था विसर्जित केली जाते.
५. जेव्हा भागीदारी संस्थेचा व्यवसाय अवैध स्वरूपाचा असेल किंवा नियमानुसार चालत नसेल तर भागीदारी संस्थेचे विसर्जन केले जाते.
६. स्वच्छेने स्थापन केलेली भागीदारी संस्था विसर्जनासंबंधी १४ दिवसाची लिखित स्वरूपातील सूचनेने भागीदारी विसर्जन होते.

६.३ भागीदारीचे विसर्जन आणि भागीदारी संस्थेचे विसर्जन यातील फरक.

मुद्दे	भागीदारीचे विसर्जन	भागीदारी संस्थेचे विसर्जन
अर्थ	यामध्ये भागीदारी संस्थेचे विसर्जन समाविष्ट असू शकते किंवा नसू शकते.	यामध्ये भागीदारांचे विसर्जन समाविष्ट असते.
स्वरूप	यामध्ये भागीदारी विसर्जनाचे स्वरूप ऐच्छिक असते.	यामध्ये भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनाचे स्वरूप ऐच्छिक किंवा सक्तीचे असते.
व्यवसायातील योगदान	यामध्ये व्यवसायातील भागीदारांची पूर्णरचना होते.	यामध्ये व्यवसाय पूर्णतः बंद होतो.
आवश्यकता	भागीदारी संस्थेची पूर्णरचना करण्याकरिता संपत्ती व देयतेचे पुनर्मूल्यांकन करण्यात येते.	व्यवसाय संस्था बंद करण्यासाठी संपत्तीचे रोखीकरण व देयतेचे शोधन करण्यात येते.
अंतिम लेखे बंद करणे	यामध्ये अंतिम लेखापुस्तके बंद करण्याची आवश्यकता नसते.	यामध्ये अंतिम लेखा पुस्तके बंद करण्याची आवश्यकता असते.
न्यायालयीन आदेश	न्यायालयीन आदेश भागीदाराचे विसर्जन करू शकत नाही.	न्यायालयीन आदेशाप्रमाणे भागीदारी संस्थेचे विसर्जन होते.

६.४ भागीदारी संस्थेच्या विसर्जन वेळीची लेखांकिय हाताळणी / खाते बंद करणे. (Accounting Treatment / Settlement of accounts on dissolution of firm) :

भागीदारी कायदा १९३२ कलम ४८ नुसार संपत्ती विक्रीद्वारे प्राप्त रकमेतून अग्रक्रमानुसार खालीलप्रमाणे देणी दिली जातात.

- अ) सर्व प्रथम विसर्जन खर्च दिला जातो.
- ब) त्यानंतर बाह्य देयतेचे शोधन केले जाते उदा. विविध धनको, देयविपत्रे, अधिकोष अधिविकर्षश, आणि इतरांकडून घेतलेले कर्ज आणि अदत्त खर्च इ.
- क) सर्व बाह्य देयतेचे शोधन केल्यानंतर जास्तीची रक्कम शिल्लक राहिल्यास भागीदारांच्या कर्जाचे शोधन केले जाते. जर सर्व भागीदारांचे कर्ज निधी अभावी पूर्णपणे परत झाले नाही तर त्यांना देयतेच्या प्रमाणात वाटून दिले जाते.
- ड) सर्व देयतांचे शोधन झाल्यानंतर अतिरिक्त रक्कम शिल्लक राहिल्यास सर्व भागीदारांना त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात दिली जाते.

६.५ लेखांकीय पद्धत (Accounting Procedure) :

भागीदारी संस्थेचे विसर्जन खालील दोन पद्धतीनुसार होत असते.

(अ) साधे विसर्जन (Simple dissolution.)

(ब) दिवाळखोरीचे परिस्थितीत विसर्जन (Dissolution Under Insolvency Situation)

(अ) साधे विसर्जन (Simple Dissolution) :

जेव्हा सर्व भागीदार सक्षम असतात आणि एखाद्या कारणामुळे भागीदारीची समाप्ती किंवा कोणत्याही कारणामुळे भागीदारी संस्थेचे विसर्जन करण्याचे त्यांनी ठरविले तर त्यास भागीदारी संस्थेचे साधे विसर्जन असे म्हणतात. भागीदारी संस्थेचा साधे विसर्जनच्या वेळी संस्थेच्या पुस्तकात खालील खाती उघडली जातात.

- १) रोखीकरण खाते (Realisation Account)
- २) भागीदारांचे भांडवल खाते (Partners Capital Account)
- ३) भागीदारांचे चालू खाते (जर स्थिर भांडवल पद्धती असेल) (Partners Current Account.)
- ४) भागीदारांचे कर्ज खाते (आवश्यकता असल्यास) Partners Loan Account (If necessary).
- ५) रोख किंवा बँक खाते (Cash or Bank Account)

१ **रोखीकरण खाते (Realisation Account) :** रोखीकरण खाते तयार करत असतांना सर्व संपत्ती व बाह्य देयता रोखीकरण खात्यात स्थानांतरित केली जाते. सर्व संपत्तीचे रोखीकरण केले जाते. रोखीकरण झालेली संपत्तीची राशी जमा बाजूवर व देयतेचे शोधन नावे बाजूवर दर्शविले जाते. नफा-तोटा शोधून काढण्यासाठी रोखीकरण खाते संतुलित केले जाते. रोखीकरण खात्यावरील नफा किंवा तोटा भागीदारांच्या भांडवल / चालू खात्याला स्थानांतरित केला जातो. जर रोखीकरण खात्याची जमा बाजूची बेरीज नावे बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असेल तर नफा झाला. याउलट जर रोखीकरण खात्याची नावे बाजूची बेरीज जमा बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असेल तर तोटा झाला.

२ **भागीदारांचे भांडवल खाते (Partners Capital Account) :** सर्व भागीदारांचे भांडवल खाते उघडण्यात येते आणि त्यात ताळेबंदातील भागीदारांचे भांडवलाची रक्कम नोंद केली जाते. नावे बाजूवरील रक्कम भांडवल खात्याच्या नावे बाजूस व जमा बाजूवरील रक्कम जमा बाजूस 'शिल्लक पु / आ' म्हणून नोंदविली जाते. राखीव निधी, संचित नफा किंवा तोटा रोखीकरण खात्यावरील नफा किंवा तोटा आणि समायोजनाच्या नोंदी केल्या जातात. नंतर भागीदाराला द्यावयाची किंवा त्यांचेकडून येणे राशी दर्शविली जाते. शेवटी रोख देऊन किंवा प्राप्त करून खाते बंद केले जाते.

३ **भागीदारांचे चालू खाते (Partners Current Account) :** जेव्हा स्थिर भांडवल पद्धती असते तेव्हा भागीदारांचे चालू खाते उघडण्यात येते. चालू खाते नावे शिल्लक किंवा जमा शिल्लक दर्शविते. शेवटी भागीदाराच्या चालू खाते नावे शिल्लक किंवा जमा शिल्लक दर्शविते. शेवटी भागीदाराच्या चालू खात्याची शिल्लक भागीदाराच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केली जाते.

४ **भागीदारांचे कर्ज खाते (Partners Loan Account) :** भागीदाराच्या कर्ज खात्याची जमा शिल्लक रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केली जात नाही. स्वतंत्र कर्ज खाते उघडून तिथे स्थानांतरित केली जाते. सर्व बाह्य देयतांचे शोधन झाल्यानंतर भागीदाराच्या कर्ज खात्याचे शोधन केले जाते. परंतु जर भागीदाराच्या भांडवल / चालू खात्याला स्थानांतरित केली जाते.

५ **रोख/ बँक खाते (Cash / Bank Account) :** भागीदारी संस्थेच्या पुस्तकात रोख/ बँक खाते उघडले जाते. ताळेबंदात दर्शविलेली सर्व रोख रक्कम किंवा बँक शिल्लक रक्कम यात नावे बाजूला दर्शविली जाते. रोखीकरणापासून मिळालेली सर्व रोख या खात्याच्या नावे बाजूला तर जमा बाजूला रोखीकरण / विसर्जन खर्च, देयतेची परतफेड, भागीदाराच्या कर्जाची परतफेड, लिहिण्यात येते. शेवटी बँक खात्याची नावे शिल्लक बरोबर भागीदारांच्या भांडवल खात्याची जमा शिल्लक असते.

खाते बंद करण्यासाठी लेखांकीय नोंदी (Accounting Entries to close the books of Accounts)

भागीदारीच्या विसर्जनानंतर सर्व खाती कायमची बंद करण्यात येतात, आणि ताळेबंद तयार करण्यात येतो. भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनाच्या तारखेचा नवीन ताळेबंद तयार केला जातो. भागीदारीच्या साध्या विसर्जनाच्या तीन पायऱ्या आहेत. त्या पुढील प्रमाणे

अ) स्थानांतरण अवस्था (Transfer Stage) :

या अवस्थेमध्ये सर्व संपत्ती (रोख, बँक शिल्लक, काल्पनिक संपत्ती, स्थापना खर्च, नफातोटा खात्याची नावे शिल्लक, जाहिरात निलंबन इ. सोडून) व सर्व देयता (भागीदारांचे भांडवल, कर्ज, संचिती, अवितीरित नफा सोडून) जे ताळेबंदात दिलेले असतात. ते रोखीकरण खात्यास पुस्तमूल्यावर स्थानांतरित केले जातात. रोखीकरण खात्याच्या नावे बाजूला संपत्ती स्थानांतरित होते. रोखीकरण खात्याच्या जमा बाजूला देयता स्थानांतरित केली जाते. (भागीदारांचे भांडवल, भागीदारांचे कर्ज, अवितीरित नफा इ. सोडून)

नमुना कीर्दनोंदी (Specimen Journal Entries) :

१. रोखीकरण खात्याला संपत्ती स्थानांतरित करण्यासाठी

रोखीकरण खाते नावे.

विविध संपत्ती खात्याला

(विविध संपत्ती रोखीकरण खात्यात पुस्तमूल्यावर स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२. बाह्य पक्षाची देयता रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित करण्यासाठी :

विविध देयता खाते नावे.

रोखीकरण खात्याला

(बाह्य देयता रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

३. संपत्ती संबंधी तरतुदीचे स्थानांतर : जर संपत्ती संबंधी :

काही तरतुदी किंवा संचिती असल्यास जसे संशयित कर्ज निधी इत्यादी. ह्या सर्व संचिती रोखीकरण खात्यात स्थानांतरित केले जातात. त्याची नोंद खालील प्रमाणे होते. .

संशयित कर्ज निधी खाते नावे.

कसर तरतूद खाते नावे.

घसारा तरतूद खाते नावे.

अकस्मात संचिती खाते नावे.

संयुक्त जीवनविमा संचिती खाते नावे.

गुंतवणूक अस्थिर निधी खाते नावे.

रोखीकरण खात्याला

(विविध तरतुदी रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

४. संचित नफा आणि निधीचे स्थानांतर :

संचित नफा म्हणजे भागीदारी संस्थांनी प्राप्त केलेला नफा परंतु तो भागीदारांना वाटलेला नसतो. उदा. नफा-तोटा खात्याची जमा शिल्लक, सामान्य निधी, राखीव निधी इत्यादी. संचित नफा / निधीची रक्कम भागीदारांच्या भांडवल खात्यात किंवा भागीदारांच्या चालू खात्याला त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात भागीदारांच्या शोधनापूर्वी स्थानांतरित केली जात असते. त्याची नोंद अशी. :

सामान्य निधी खाते नावे.

राखीव निधी खाते नावे.

नफा-तोटा खाते नावे.

सर्व भागीदारांचे भांडवल / चालू खात्याला

(सामान्य निधी, राखीव निधी, अवितीरित नफा सर्व भागीदारांच्या भांडवल खात्यास / चालू खात्याला त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात स्थानांतरित केल्याबद्दल)

५. संचित तोट्याचे स्थानांतर :

संचित तोटा म्हणजे भागीदारी संस्थेला पूर्वी झालेला तोटा परंतु तो भागीदारांमध्ये वाटलेला नसतो. उदा. नफा-तोंटा खात्याची नावे शिल्लक. म्हणून हा संचित तोटा भागीदारांच्या भांडवल खात्याला / चालू खात्याला स्थानांतरित केला जातो. त्याची नोंद खालीलप्रमाणे - :

सर्व भागीदारांचे भांडवल खाते / चालू खातेनावे (जर स्थिर भांडवल पद्धती असेल)

नफा-तोंटा खात्याला (नावे शिल्लक)

जाहिरात निलंबन खात्याला (Suspense A/c)

(संचित / अवितरीत तोटा सर्व भागीदारांच्या भांडवल / चालू खात्याला त्यांच्या नफातोंटा विभाजनाच्या प्रमाणात स्थानांतरित केल्याबद्दल)

ब) रोखीकरण / विल्हेवाट अवस्था (REALISATION / DISPOSAL STAGE) :

या अवस्थेमध्ये (stage) सर्व संपत्ती ज्या ताळेबंदातील किंवा ताळेबंदात समाविष्ट नाहीत अशाची विक्री करण्यात येते किंवा कोणताही भागीदार ठेऊन घेत असतो आणि देयता व रोखीकरण खर्च दिला जातो किंवा भागीदार देणी देण्याचे कबूल करतो. या अवस्थेत भागीदारांचे कर्ज देखील दिले जाते.

नमुना किर्द नोंदी (SPECIMEN JOURNAL ENTRIES) :

१. संपत्तीची रोखीने विक्री झाल्यास -

रोख / बँक खातेनावे.

रोखीकरण खात्याला

(संपत्ती विकल्याबद्दल)

२. एखाद्या भागीदाराने एखादी संपत्ती ठेऊन घेतल्यास -

भागीदाराचे भांडवल / चालू खातेनावे

रोखीकरण खात्याला

(भागीदाराने संपत्ती ठेऊन घेतल्याबद्दल)

टीप : अंशत किंवा पूर्णपणे शोधन होण्याकरिता जर एखाद्या धनकोने संपत्ती ठेऊन घेतल्यास संपत्तीची तेवढी रक्कम धनकोंना द्यावयाच्या रकमेतून कमी करण्यात येते आणि उर्वरीत रकमेचे शोधन करण्यात येते. धनकोने संपत्ती ठेऊन घेतल्यास त्याची नोंद करण्यात येत नाही. परंतु धनकोंना दिलेल्या शुद्ध शोधनाची नोंद करण्यात येते.

३. देयतांचे शोधन (For Payment of Liabilities) -

अ) देयतांचे शोधन केल्यास (बाह्य देयता)

रोखीकरण खातेनावे. (प्रत्यक्ष दिलेल्या रकमेने)

रोख / बँक खात्याला

(देयतेचे शोधन केल्याबद्दल)

ब) देयतेचे शोधन करण्याचे एखाद्या भागीदाराने मान्य केले तर

रोखीकरण खातेनावे. (प्रत्यक्ष दिलेल्या रकमेने)

भागीदाराचे भांडवल / चालू खात्याला

(भागीदाराने देयतेचे शोधन करण्याचे मान्य केल्याबद्दल)

टीप : जर देयतेला करावयाच्या शोधनाचा उल्लेख नसेल तर पुस्तकमूल्यावर शोधन करावे.

४. रोखीकरण खर्च दिला असेल तर (For Payment of Realisation Expenses) –

अ) रोखीकरण खर्च भागीदारी संस्थेने दिला असेल तर (Realisation Expenses is borne by firm) :

रोखीकरण खातेनावे. (Actual expenses.)

रोख / बँक खात्याला

(रोखीकरण खर्च संस्थेने दिल्याबद्दल)

ब) रोखीकरण खर्च भागीदाराने दिला असेल तर (Realisation Expenses is borne by any Partner) :

रोखीकरण खातेनावे. (Actual expenses.)

संबंधित भागीदाराच्या भांडवल / चालू खात्याला

(रोखीकरण खर्च भागीदाराने दिल्याबद्दल)

५. संपत्ती विकल्याचे कमिशन एखाद्या भागीदाराला दिल्याबद्दल (If commission is given to any Partner for realising assets) :

रोखीकरण खातेनावे. (Agreed value)

भागीदाराच्या भांडवल खात्याला / चालू खात्याला

(संपत्ती विक्री बद्दलचे कमिशन भागीदाराला दिल्याबद्दल)

६. आकस्मिक देणी दिल्याबद्दल (Any Contingent Liability is paid (i.e. liability not included in Balance Sheet) :

आकस्मिक देयतानावे. (Actual payment)

रोख / बँक खात्याला

(आकस्मिक देणीचे शोधन केल्याबद्दल)

७. भागीदारांचे कर्जाचे शोधन केल्याबद्दल (For Payment of Partner's Loan) –

भागीदारी कायदा १९३२ मधील कलम ४८ नुसार बाह्य देयतांचे शोधन केल्यानंतर भागीदारांचे कर्जाचे शोधन करण्यात येते. भागीदाराचे कर्ज रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केले जात नाही. भागीदारांच्या कर्जाचे शोधन केल्यास खालील रोजकीर्द नोंद केली जाते. :

भागीदाराचे कर्ज खातेनावे. (Actual payment)

रोख / बँक खात्याला

(भागीदारांचे कर्जाचे शोधन केल्याबद्दल)

टिप : भागीदाराचे कर्ज किंवा अग्रीम भागीदाराने शोधन करण्याचे मान्य केल्यास ती रक्कम संबंधित भागीदाराच्या भांडवल खात्यात नावे शिल्लक दर्शवावी.

क) वितरण अवस्था (DISTRIBUTION STAGE) :

या अवस्थेमध्ये रोखीकरण खाते बंद केले जाते आणि रोखीकरण खात्याचा नफा किंवा तोटा भागीदाराच्या भांडवल खात्याला / चालू खात्याला त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात स्थानांतरित केला जातो. त्यानंतर भागीदाराचे भांडवल खाते उघडून त्यात सर्व नोंदी केल्यानंतर भागीदाराचे घेणे/देणे शिल्लक काढून ते खाते बंद केले जाते.

१. रोखीकरण खाते बंद केल्याबद्दल (For Closing Realisation Account) :

रोखीकरण खाते हे नामधारी खाते आहे. रोखीकरण केलेल्या संपत्ती व बाह्य देयतांचे शोधन झाल्यानंतर रोखीकरणावरील नफा किंवा तोटा शोधून झाल्यानंतर रोखीकरणावरील नफा किंवा तोटा शोधून काढण्यासाठी हे खाते बंद केले जाते.

अ) रोखीकरण खात्यावरील नफा स्थानांतरित केल्याबद्दल (For Transfer of Profit on Realisation Account) :

रोखीकरण खात्याच्या जमा बाजूची बेरीज नावे बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असल्यास रोखीकरणावरील नफा दर्शविते हा नफा भागीदाराच्या भांडवल खात्याला / चालू खात्याला स्थानांतरित केला जातो त्याची नोंद पुढीलप्रमाणे :

रोखीकरण खातेनावे. (In profit sharing ratio)

सर्व भागीदाराच्या भांडवल / चालू खात्याला

(रोखीकरणावरील नफा सर्व भागीदारांच्या भांडवल / चालू खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

ब) रोखीकरण खात्यावरील तोटा स्थानांतरित केल्याबद्दल : (For Transfer of Loss on Realisation Account):

रोखीकरण खात्याच्या नावे बाजूची, बेरीज जमा बाजूच्या बेरजेपेक्षा जास्त असल्यास तोटा दर्शविते. त्याची नोंद पुढीलप्रमाणे :

सर्व भागीदारांचे भांडवल / चालू खातेनावे (In profit sharing ratio)

रोखीकरण खात्याला

(रोखीकरणावरील तोटा सर्व भागीदारांच्या भांडवल / चालू खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२. चालू खाते बंद करण्यासाठी (For Closing Current Account) :

भागीदाराच्या चालू खात्याची शिल्लक भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल :

अ) चालू खात्याची जमा शिल्लक असल्यास :

भागीदारांचे चालू खातेनावे.

भागीदारांचे भांडवल खात्याला

(चालू खात्याची जमा शिल्लक भागीदारांच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

ब) चालू खात्याची नावे शिल्लक असल्यास

भागीदारांचे भांडवल खातेनावे.

भागीदारांचे चालू खात्याला

(चालू खात्याची नावे शिल्लक भागीदारांच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

३. भांडवल खाते बंद करण्यासाठी (For Closing Capital Account) :

अ) भागीदाराने भांडवल एवढी रक्कम आणावी – एखाद्या भागीदाराच्या भांडवल खात्याची नावे शिल्लक असल्यास

त्याबद्दल नोंद पुढील प्रमाणे – :

रोख/ बँक खातेनावे.

संबंधित भागीदाराच्या भांडवल खात्याला

(भागीदाराने भांडवल न्यूनताबद्दल रक्कम आणून खाते बंद केल्याबद्दल)

ब) भांडवल खात्यावरील देणे रक्कम रोख दिली तर :

भागीदाराचे भांडवल खातेनावे.

रोख/ बँक खात्याला

(अंतिम रक्कम भागीदारास देऊन खाती बंद केल्याबद्दल)

न नोंदविलेली संपत्ती / मालमत्ता आणि देयता / देणी (Treatment of Unrecorded (Undisclosed) Assets and Liabilities) –

विसर्जनावेळी न नोंदविलेली संपत्ती आणि देयता आढळून येतात. ज्याची लेखा पुस्तकात नोंद केलेली नसते. अशा संपत्ती आणि देयता रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केलेल्या नसतात त्याची खालील प्रमाणे नोंद केली जाते.

१. न नोंदविलेली संपत्तीची विक्री केली तर –

रोख / बँक खातेनावे. (Value realised) वसुलीमूल्य
रोखीकरण खात्याला
(नोंद न झालेल्या संपत्तीची विक्री केल्याबद्दल)

२. जर भागीदाराने न नोंदविलेली संपत्ती घेतली तर –

भागीदाराचे भांडवल / चालू खातेनावे. (Agreed value)
रोखीकरण खात्याला
(नोंद न झालेली संपत्ती भागीदाराने ठेऊन घेतल्याबद्दल)

३. जर न नोंदविलेल्या देयतेचे शोधन भागीदाराने केले तर –

रोखीकरण खातेनावे. (Actual payment)
भागीदाराच्या भांडवल / चालू खात्याला
(भागीदाराच्या भांडवल / चालू खात्याला)

४. जर नोंदविलेली देयता भागीदारी संस्थेने दिली तर –

रोखीकरण खाते.....नावे (Actual payment made)
रोख / बँक खात्याला
(न नोंदविलेल्या देयतेचे शोधन केल्याबद्दल)

विसर्जनावेळेची ख्यातीची हाताळणी (Treatment of Goodwill on Dissolution) –

विसर्जनावेळी ख्यातीला विशेष प्राधान्य देण्याची गरज नाही. इतर संपत्तीची जशी हाताळणी केली जाते. तशीच ख्यातीबद्दल करावी. विसर्जनावेळी दिनांकाला जर ख्याती ताळेबंदात दिली असेल रोखीकरण खात्याच्या नावे बाजूला इतर संपत्ती प्रमाणे ख्याती स्थानांतरित करावी. जर दिली नसेल तर स्थानांतरण करताना, विक्री करण्याचा प्रश्नच निर्माण होत नाही. जर ख्याती विकून काही रक्कम प्राप्त झाल्यास रोख / बँक खात्याच्या नावे बाजूवर व रोखीकरण खात्याच्या जमा बाजूवर नोंद होईल.

अ. जर ख्याती ताळेबंदात दिली असेल तर (If Goodwill Account Appears in the Balance Sheet) :

१. ख्याती रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केल्यास

रोखीकरण खातेनावे
ख्याती खात्याला
(ख्याती रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२. रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित ख्याती, विक्री केल्यास

रोख / बँक खातेनावे.
रोखीकरण खात्याला
(ख्याती विकून रक्कम मिळाल्याबद्दल)

ब. जर ख्याती ताळेबंदात दिली नसेल तर (If Goodwill Account does not appears in the Balance Sheet):
जेव्हा ताळेबंदात ख्याती दिलेली नसते तेव्हा रोखीकरण खात्यात स्थानांतरणाचा प्रश्नच निर्माण होत नाही. परंतु जर विक्रीकरून रक्कम प्राप्त झाली तर पुढीलप्रमाणे नोंद होते. :

१. ख्यातीची विक्री करून रक्कम प्राप्त झाली तर -

रोख / बँक खाते.....नावे.

रोखीकरण खात्याला

(ख्याती विकून रक्कम मिळाल्याबद्दल)

२. जर भागीदाराने ख्याती खरेदी केली तर -

भागीदाराचे भांडवल / चालू खातेनावे.

रोखीकरण खात्याला

(भागीदाराने ख्याती खरेदी केल्याबद्दल)

रोखीकरण खाते प्रारूप / नमुना

नावे	रोखीकरण खाते		जमा	
तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
विविध संपत्ती खाते (रोख, बँक, काल्पनिक संपत्ती, संचित तोटा, भागीदारांच्या भांडवल किंवा चालू खात्याचीही नावे शिल्लक, भागीदारांना दिलेले कर्ज, सोडून सर्व संपत्तीचे स्थानांतरण)	पुस्त मूल्यावर	XXX	विविध देयता खाते भागीदारांचे भांडवल, राखीव निधी संचित नफा, भागीदारांकडून घेतलेले कर्ज सोडून अन्य	पुस्तक मूल्यावर
कोणत्याही देयताशी संबंधित तरतूद खाते (धनकोंवरील कसर निधी)	पुस्त मूल्यावर		कोणत्याही संपत्तीशी संबंधित तरतूद खाते (संशयित कर्ज निधी)	पुस्त मूल्यावर
रोख / बँक खाते (रोखीकरण खर्च)	मान्य किंमत	XXX	रोख / बँक खाते (संपत्तीची विक्री किंमत)	XXX
रोख / बँक खाते (बाह्य देयतांचे व अनॉदित देयतांचे शोधन)	मान्य किंमत	XXX	रोख / बँक खाते (अनॉदित संपत्तीपासून प्राप्त रक्कम)	विक्री किंमत
भागीदारांचे भांडवल / चालू खाते (देयतांचे स्वीकृतीबद्दल)		XXX	भागीदाराचे भांडवल खाते (संपत्ती ठेऊन घेतली)	वास्तविक मूल्य
भागीदाराचे भांडवल / चालू खाते (नफा स्थानांतरित)			भागीदाराचे भांडवल खाते (तोटा असल्यास स्थानांतरित)	मान्य किंमत
		XXX		XXX

उदाहरण - १

रिद्धी आणि सिद्धी २:१ प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणाऱ्या भागीदार आहेत. त्यांचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे आहे.

३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते		इमारत	६०,०००
रिद्धी	८०,०००	उपस्कर	२४,०००
सिद्धी	६०,०००	सयंत्र	२०,०००
राखीव निधी	१६,०००	ऋणको	१७६००
सिद्धीचे कर्ज खाते	४,०००	(-) संशयित कर्ज निधी	१,६००
धनको	३०,०००	स्कंध	४०,०००
		गुंतवणूक	८,०००
		अप्राप्त व्याज	२,०००
		बँक	२०,०००
	१,९०,०००		१,९०,०००

३१ मार्च २०१९ रोजी भागीदारी व्यवसाय संस्था विसर्जित झाली.

१. संपत्तीपासून रक्कम वसूल झाली :
सयंत्र ₹ २२,०००, इमारत ₹ २८,०००, स्कंध ₹ ३८,००० आणि ऋणको ₹ १५,०००.
२. रिद्धीने गुंतवणूक ₹ १०,००० ला आणि उपस्कर पुस्तकमूल्यावर ठेऊन घेतले.
३. सिद्धीने आपल्या कर्जाच्या तडजोडी अंती ₹ ३,००० घेण्याचे मान्य केले.
४. विसर्जन खर्च ₹ ४,००० होता.
५. अप्राप्त व्याज प्राप्त झाले नाही.

तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदाराचे भांडवल खाते, सिद्धीचे कर्ज खाते व बँक खाते.

उत्तर
नावे

रिद्धी आणि सिद्धी यांच्या पुस्तकात
रोखीकरण खाते

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती :			विविध देयता :		
इमारत	६०,०००		धनको		३०,०००
फर्निचर	२४,०००		बुडीतकर्ज निधी		१,६००
सयंत्र	२०,०००		बँक खाते :		
ऋणको	१७,६००		इमारत	२८,०००	
स्कंध	४०,०००		ऋणको	१५,०००	
गुंतवणूक	८,०००		स्कंध	३८,०००	
अप्राप्त व्याज	२,०००	१,७१,६००	सयंत्र	२२,०००	१,०३,०००
बँक खाते			रिद्धीचे भांडवल खाते		
धनको	३०,०००		गुंतवणूक	१०,०००	
विसर्जन खर्च	४,०००	३४,०००	फर्निचर	२४,०००	३४,०००
			सिद्धीचे कर्ज खाते		१,०००
			भागीदारांचे भांडवल खाते (तोटा)		
			रिद्धी	२४,०००	
			सिद्धी	१२,०००	३६,०००
		२,०५,६००			२,०५,६००

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	रिद्धी ₹	सिद्धी ₹	तपशील	रिद्धी ₹	सिद्धी ₹
रोखीकरण खाते	३४,०००		शिल्लक खाली आणली	८०,०००	६०,०००
रोखीकरण खाते			राखीव / संचित निधी	१०,६६७	५,३३३
(रोखीकरणावरील तोटा)	२४,०००	१२,०००			
बँक खाते	३२,६६७	५३,३३३			
	९०,६६७	६५,३३३		९०,६६७	६५,३३३

नावे

बँक खाते

जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	२०,०००	रोखीकरण खाते	३४,०००
रोखीकरण खाते	१,०३,०००	सिद्धीचे कर्ज खाते	३,०००
		रिद्धी भांडवल खाते	३२,६६७
		सिद्धी भांडवल खाते	५३,३३३
	१,२३,०००		१,२३,०००

नावे	सिद्धीचे कर्ज खाते		जमा
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते	३,०००	शिल्लक खाली आणली	४,०००
रोखीकरण खाते	१,०००		
	४,०००		४,०००

उदाहरण - २

महेश, सुरेश आणि योगेश एका भागीदारी संस्थेचे भागीदार आहेत. त्यांनी एकत्रितपणे भागीदारी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले. त्यांनी काही संपत्ती व देयता स्वतः ठेऊन भागीदारीचा व्यवसाय स्वतंत्रपणे चालू ठेवण्याचे ठरविले. त्यांच्या भागीदारीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

३१ मार्च २०१७ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			फर्निचर		२,०००
महेश		५५,०००	विविध संपत्ती		३४,०००
सुरेश		२०,०००	ऋणको	४८,४००	
योगेश		१४,०००	- बुडीत कर्ज निधी	२,४००	४६,०००
धनको		१२,०००	स्कंध		१५,६००
कर्ज		३,०००	रोख/ रोकड		६,४००
		१,०४,०००			१,०४,०००

संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे झाले.

१. 'महेश ने फर्निचर ₹ १,६०० ला तसेच ₹ ४०,००० चे ऋणको ₹ ३४,४०० ठेऊन घेतले आणि धनकोचे पूर्णपणे (₹ १२,०००) शोधन करण्याची जबाबदारी स्वीकारली.
२. 'सुरेश ने स्कंध ₹ १४,००० आणि ₹ १६,००० ची विविध संपत्ती ₹ १४,४०० ठेऊन घेतली.
३. योगेश ने शिल्लक राहिलेली विविध संपत्ती ₹ १६,००० ठेऊन संस्थेचे कर्ज फेडण्याची तसेच उपार्जित व्याज ₹ ६० शोधन करण्याचे मान्य केले. जे व्याज संस्थेच्या खाते पुस्तकात न नोंदविलेले होते.
४. विसर्जन खर्च ₹ ५४०.
५. राहिलेल्या ऋणकोचे रोखीकरण ₹ ४,२०० ला करण्यात आले.
६. आवश्यक समायोजना करून सर्व भागीदारांचे खाते समायोजित करण्यात आले.

तयार करा :

रोखीकरण खाते, रोकड खाते व भागीदाराचे भांडवल खाते तयार करा.

उत्तर

महेश, सुरेश आणि योगेश यांच्या पुस्तकात
रोखीकरण खाते

नावे

जमा

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती खाते :			विविध देयतांचे खाते:		
विविध संपत्ती	३४,०००		धनको	१२,०००	
फर्निचर	२,०००		कर्ज	३,०००	१५,०००
ऋणको	४८,४००		बुडीत कर्ज निधी		२,४००
स्कंध	१५,६००	१,००,०००	महेशचे भांडवल खाते :		
महेशचे भांडवल खाते :			फर्निचर	१६००	
धनको		१२,०००	ऋणको	३४,४००	३६,०००
सुरेशचे भांडवल खाते			सुरेशचे भांडवल खाते :		
कर्ज	३,०००		स्कंध	१४,०००	
कर्जावरील व्याज	६०	३,०६०	विविध संपत्ती	१४,४००	२८,४००
रोख खाते : विसर्जन खर्च		५४०	योगेशचे भांडवल खाते		
			विविध संपत्ती		१६,०००
			रोख खाते :		
			ऋणको		४,२००
			भागीदारांचे भांडवल खाते (तोटा)		
			महेश	४५३३	
			सुरेश	४५३३	
			योगेश	४५३४	१३,६००
		१,१५,६००			१,१५,६००

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	महेश (₹)	सुरेश (₹)	योगेश (₹)	तपशील	महेश (₹)	सुरेश (₹)	योगेश (₹)
रोखीकरण खाते	३६,०००	२८,४००	१६,०००	शिल्लक खाली आणली	५५,०००	२०,०००	१४,०००
रोखीकरण खाते (तोटा)	४,५३३	४,५३३	४,५३४	रोखीकरण खाते	१२,०००		३,०६०
रोख खाते	२६,४६७			रोख खाते		१२,९३३	३,४७४
	६७,०००	३२,९३३	२०,५३४		६७,०००	३२,९३३	२०,५३४

कार्यटिप :

नावे

रोख खाते / रोकड खाते

जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	६,४००	रोखीकरण खाते	५४०
रोखीकरण खाते	४,२००	महेशचे भांडवल खाते	२६,४६७
सुरेशचे भांडवल खाते	१२,९३३		
योगेशचे भांडवल खाते	३,४७४		
	२७,००७		२७,००७

उदाहरण - ३

राजीव आणि संजीव समान प्रमाणात नफा-तोटा विभागून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
राखीव निधी	८,०००	इमारत	२०,०००
धनको	१२,८००	उपस्कर	६,०००
देयविपत्र	७,२००	ऋणको	१८,०००
भांडवल खाते		स्कंध	२०,०००
राजीव	२०,०००	प्राप्त विपत्र	२,०००
संजीव	२४,०००	रोख	६,०००
	७२,०००		७२,०००

संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे :

स्कंध ₹ १८,४००, ऋणको ₹ १६,६००, प्राप्तविपत्र ₹ १,९८० संजीवने इमारत ₹ १८,००० आणि राजीवने उपस्कर ₹ ५,४०० ला घेण्याचे मान्य केले. रोखीकरण खर्च ₹ ६०० झाला.

भागीदारी संस्थेच्या पुस्तकात आवश्यक रोजकीर्द नोंदी देऊन रोखीकरण खाते व भागीदारांचे भांडवल खाते तयार करा.

उत्तर

राजीव आणि संजीव यांच्या पुस्तकात किर्दनोंदी

दिनांक	तपशील	खा.पा.	नवे रक्कम (₹)	जमा रक्कम (₹)
१.	रोखीकरण खाते नावे इमारत खात्याला उपस्कर खात्याला ऋणको खात्याला स्कंध खात्याला प्राप्त विपत्र खात्याला (रोखीकरण खात्याला संपत्ती स्थानांतरित केल्याबद्दल)		६६,०००	२०,००० ६,००० १८,००० २०,००० २,०००
२.	धनको खाते नावे देयविपत्र खाते नावे रोखीकरण खात्याला (तृतीयपक्ष देयता रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)		१२,८०० ७,२००	२०,०००
३.	राखीव निधी खाते नावे राजीवच्या भांडवल खात्याला संजीवच्या भांडवल खात्याला (राखीव निधी भागीदाराच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)		८,०००	४,००० ४,०००

४.	रोख खाते नावे रोखीकरण खात्याला (स्कंध, ऋणको, प्राप्त विपत्र विक्री केल्याबद्दल)		३६,९८०	३६,९८०
५.	संजीवचे भांडवल खाते नावे रोखीकरण खात्याला (संजीवने इमारत ठेऊन घेतल्याबद्दल)		१८,०००	१८,०००
६.	राजीवचे भांडवल खाते नावे रोखीकरण खात्याला (राजीवने उपस्कर ठेऊन घेतल्याबद्दल)		५,४००	५,४००
७.	रोखीकरण खाते नावे. रोख खात्याला (तृतीय पक्ष देयताचे शोधन केल्याबद्दल)		२०,०००	२०,०००
८.	रोखीकरण खाते नावे रोख खात्याला (विसर्जन खर्च दिल्याबद्दल)		६००	६००
९.	राजीवचे भांडवल खाते नावे संजीवचे भांडवल खाते नावे रोखीकरण खात्याला (रोखीकरण खात्याचा तोटा भागीदाराच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल)		३,११० ३,११०	६,२२०
१०.	राजीवचे भांडवल खाते नावे संजीवचे भांडवल खाते नावे रोख खात्याला (भागीदारांना अंतिम शोधन करून खाती बंद केल्याबद्दल)		१५,४९० ६,८९०	२२,३८०

राजीव व संजीवच्या पुस्तकात

नावे.

रोखीकरण खाते

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
विविध संपत्ती			विविध देयता :		
इमारत	२०,०००		धनको	१२,८००	
फर्निचर	६,०००		देयविपत्र	७,२००	२०,०००
ऋणको	१८,०००		रोख खाते:		
मालसाठा	२०,०००		मालसाठा	१८,४००	
प्राप्तविपत्र	२,०००	६६,०००	ऋणको	१६,६००	
रोख खाते :		२०,०००	प्राप्तविपत्र	१,९८०	३६,९८०
(विविध देयतांचे शोधन)					

रोख खाते :		६००	संजीवचे भांडवल खाते (इमारत ठेऊन घेतली)		१८,०००
(विसर्जन खर्च दिला)			राजीवचे भांडवल खाते (फर्निचर ठेऊन घेतले)		५,४००
			भागीदारांचे भांडवल खाते (रोखीकरणावरील तोटा)		
			राजीव	३,११०	
			संजीव	३,११०	६,२२०
		८६,६००			८६,६००

नावे भागीदारांचे भांडवल खाते जमा

तपशील	राजीव (₹)	संजीव (₹)	तपशील	राजीव (₹)	संजीव (₹)
रोखीकरण खाते	५,४००	१८,०००	शिल्लक खाली आणली	२०,०००	२४,०००
रोखीकरण खाते (रोखीकरणावरील तोटा)	३,११०	३,११०	सामान्य निधी	४,०००	४,०००
रोकड/ रोख खाते	१५,४९०	६,८९०			
	२४,०००	२८,०००		२४,०००	२८,०००

कार्यटिप :

नावे रोकड खाते जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	६,०००	रोखीकरण खाते	२०,०००
रोखीकरण खाते	३६,९८०	रोखीकरण खाते	६००
		राजीवचे भांडवल खाते	१५,४९०
		संजीवचे भांडवल खाते	६,८९०
	४२,९८०		४२,९८०

उदाहरण - ४

स्वरा आणि स्वराज यांचा भागीदारीचा ३१ मार्च २०१८ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे

३१ मार्च २०१८ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			फर्निचर		६,०००
स्वरा		६,०००	एकस्वाधीकार		१,२००
स्वराज		५,०००	ख्याती		२,०००
सामान्य निधी / संचिती		२,०००	ऋणको	३,८००	
स्वराचे कर्ज खाते		२,०००	वजा : बुडीत कर्ज निधी	२००	३,६००
धनको		३,०००	स्कंध		५,०००
देयविपत्र		१,०००	बँक		१,२००
		१९,०००			१९,०००

- १ १ एप्रिल २०१८ भागीदारी संस्थेचे विसर्जन झाले.
१. स्वरा ने ₹ २,००० ला एकस्वाधीकार ठेऊन घेतले.
२. संपत्तीचे रोखीकरण पुढीलप्रमाणे झाले. :
फर्निचर ₹ ७,०००, ख्याती ₹ ३,०००, स्कंध ₹ ४,००० आणि ऋणको ₹ ३,०००.
३. धनकोचे शोधन १०% कसरीवर करण्यात आले तर इतर देयतेचे शोधन पूर्णपणे करण्यात आले.
४. रोखीकरण खर्च स्वराजने स्वतः केला ₹ १,५००
तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते, आणि बँक खाते.

उत्तर :

स्वरा व स्वराज यांच्या पुस्तकात

नावे	रोखीकरण खाते				जमा
तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती खाते			विविध देयतांचे खाते:		
फर्निचर	६,०००		धनको	३,०००	
एकस्वाधीकार	१,२००		देयविपत्र	१,०००	४,०००
ख्याती	२,०००		बुडीत कर्ज निधी		२००
ऋणको	३,८००		स्वराचे भांडवल खाते		२,०००
स्कंध	५,०००	१८,०००	(एकस्वाधीकार ठेऊन घेतले)		
स्वराजचे भांडवल खाते		१,५००	रोख / रोकड खाते		
(रोखीकरण खर्च)			फर्निचर	७,०००	
बँक खाते :			ख्याती	३,०००	
धनको	२,७००		स्कंध	४,०००	
देयविपत्र	१,०००	३,७००	ऋणको	३,०००	१७,०००
		२३,२००			२३,२००

नावे	भागीदारांचे भांडवल खाते				जमा
तपशील	स्वरा	स्वराज	तपशील	स्वरा	स्वराज
रोखीकरण खाते	२,०००		शिल्लक खाली आणली	६,०००	५,०००
(एकस्वाधीकार घेतले)			सामान्य निधी	१,०००	१,०००
बँक खाते	५,०००	७,५००	रोखीकरण खाते		१,५००
	७,०००	७,५००		७,०००	७,५००

नावे	बँक खाते				जमा
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹		
शिल्लक खाली आणली	१,२००	रोखीकरण खाते	३,७००		
रोखीकरण खाते	१७,०००	स्वराजचे कर्ज खाते	२,०००		
		स्वराचे भांडवल खाते	५,०००		
		स्वराज भांडवल खाते	७,५००		
	१८,२००		१८,२००		

कार्यटिप :

नावे.	स्वराचे कर्ज खाते		जमा.
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते	२,०००	शिल्लक खाली आणली	२,०००
	२,०००		२,०००

उदाहरण - ५

सन, मून आणि स्टार हे भागीदार अनुक्रमे ५:३:२ या प्रमाणात नफा-तोटा विभागून घेतात. ३१ मार्च २०१९ रोजी त्यांनी भागीदारी विसर्जित करण्याचे ठरविले. त्याच तिथीला त्यांचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल		उपस्कर	२०,०००
सन	३५,०००	ख्याती	१३,०००
स्टार	८५,०००	संयुक्त जीवन विमापत्र	३०,०००
राखीव निधी	१५,०००	समर्पण मूल्य (Surrendered Value)	
संयुक्त जीवन विमापत्र निधी	३०,०००	विविध ऋणको	६०,०००
विविध धनको	२६,०००	स्कंध	२२,०००
अदत्त भाडे	४,०००	बँकेतील रोख	४०,०००
		मूनचे भांडवल खाते	१०,०००
	१,९५,०००		१,९५,०००

संपत्तीपासून खालील रक्कम प्राप्त झाली.

- उपस्कर आणि स्कंध सन यांनी अनुक्रमे ₹ ३५,००० आणि ₹ २८,००० ला ठेऊन घेतले.
- संयुक्त जीवन विमापत्र समर्पित केले आणि विविध ऋणकोकडून २०% कसरीवर रक्कम प्राप्त झाली.
- विविध धनकोंना पूर्ण शोधनार्थ ₹ २४,००० देण्याचे मून यांनी मान्य केले.
- विसर्जनाचा खर्च ₹ २,००० झाला.

भागीदारी संस्थेच्या पुस्तकात आवश्यक खाती तयार करा.

उत्तर

सन, मून आणि स्टार यांच्या पुस्तकात

नावे.

रोखीकरण खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती खाते :			विविध देयता खाते :		
उपस्कर	२०,०००		धनको	२६,०००	
ख्याती	१३,०००		संयुक्त जीवन-विमापत्र निधी	३०,०००	
संयुक्त जीवनविमापत्र	३०,०००		अदत्त भाडे	४,०००	६०,०००
विविध ऋणको	६०,०००		सनचे भांडवल खाते		
स्कंध	२२,०००	१,४५,०००	उपस्कर	३५,०००	
मूनचे भांडवल खाते		२४,०००	स्कंध (ठेऊन घेतले)	२८,०००	६३,०००
(धनकोचे शोधन)			बँक खाते		
बँक खाते			संयुक्त जीवन विमापत्र	३०,०००	
अदत्त भाडे	४,०००		विविध ऋणको	४८,०००	७८,०००
विसर्जन खर्च	२,०००	६,०००			
भागीदाराचे भांडवल खाते					
(नफा)					
सन	१३,०००				
मून	७,८००				
स्टार	५,२००	२६,०००			
		२,०१,०००			२,०१,०००

नावे

भागीदाराचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	सन ₹	मून ₹	स्टार ₹	तपशील	सन ₹	मून ₹	स्टार ₹
शिल्लक पु/ आ		१०,०००		शिल्लक पु/ आ	३५,०००		८५,०००
रोखीकरण खाते	६३,०००			राखीव निधी	७,५००	४,५००	३,०००
बँक खाते		२६,३००	९३,२००	रोखीकरण खाते		२४,०००	
(अंतिम शोधन)				रोखीकरण खाते (नफा)	१३,०००	७,८००	५,२००
				बँक खाते	७,५००		
				(अंतिम शोधनार्थ रक्कम आणली)			
	६३,०००	३६,३००	९३,२००		६३,०००	३६,३००	९३,२००

नावे

बँक खाते

जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक पु/ आ	४०,०००	रोखीकरण खाते	६,०००
रोखीकरण खाते	७८,०००	मूनचे भांडवल खाते	२६,३००
सनचे भांडवल खाते	७,५००	स्टारचे भांडवल खाते	९३,२००
	१,२५,५००		१,२५,५००

उदाहरण - ६

नेरले आणि पाटील हे ३:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांनी ३१ मार्च २०२० रोजी भागीदारी विसर्जित करण्याचे ठरविले त्यांच्या भागीदारीचा वरील तारखेचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

३१ मार्च २०२० रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		इमारत	६०,०००
नेरले	१,१४,०००	यंत्र	५०,०००
पाटील	५०,०००	मालसाठा (स्कंध)	३०,०००
नफा तोटा खाते	८,०००	विविध ऋणको	४४,०००
विविध धनको	३२,०००	बँकेतील रोख शिल्लक	२०,०००
	२,०४,०००		२,०४,०००

वरील तारखेला भागीदारी संस्थेचे विसर्जन झाले आणि संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे झाले. -

- नेरले यांनी ५०% यंत्र १०% कसरीवर आणि $\frac{1}{8}$ मालसाठा २०% कसरीवर ठेऊन घेतला.
- पाटील ने ₹ ७०,००० ला इमारत ठेऊन घेतली तसेच ₹ २०,००० चे ऋणको ₹ १६,००० ला ठेऊन घेतले, तसेच त्याने ५ % कसरीवर धनकोचे शोधन करण्याचे कबूल केले.
- शिल्लक संयंत्र ₹ ४,००० च्या नुकसानीवर विकण्यात आले.
- शिल्लक मालसाठा १०% नफ्यावर विकण्यात आला आणि उर्वरित ऋणकोचे ९५% रोखीकरण झाले.

तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते आणि बँक खाते.

उत्तर - ६

नेरले आणि पाटील यांच्या पुस्तकात

नावे	रोखीकरण खाते				जमा.
तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती खाते :			विविध देयतेचे खाते :		
इमारत	६०,०००		धनको		३२,०००
यंत्र	५०,०००		नेरले भांडवल खाते :		
मालसाठा	३०,०००		यंत्र	२२,५००	
विविध ऋणको	४४,०००	१,८४,०००	मालसाठा	६,०००	२८,५००
पाटीलचे भांडवल खाते (धनको)		३०,४००	पाटीलचे भांडवल खाते :		
भागीदारांचे भांडवल खाते			इमारत	७०,०००	
(रोखीकरणावरील नफा स्थानांतरित)			ऋणको	१६,०००	८६,०००
नेरले	४८८		बँक खाते :		
पाटील	१६२	६५०	यंत्र	२१,०००	
			मालसाठा	२४,७५०	
			ऋणको	२२,८००	६८,५५०
		२,१५,०५०			२,१५,०५०

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	नेरले ₹	पाटील ₹	तपशील	नेरले ₹	पाटील ₹
रोखीकरण खाते	२८,५००	८६,०००	शिल्लक खाली आणली	१,१४,०००	५०,०००
बँक खाते	९१,९८८		नफा-तोटा खाते	६,०००	२,०००
			रोखीकरण खाते		३०,४००
			रोखीकरण खाते	४८८	१६२
			(रोखीकरणावरील नफा)		
			बँक खाते		३,४३८
	१,२०,४८८	८६,०००		१,२०,४८८	८६,०००

नावे

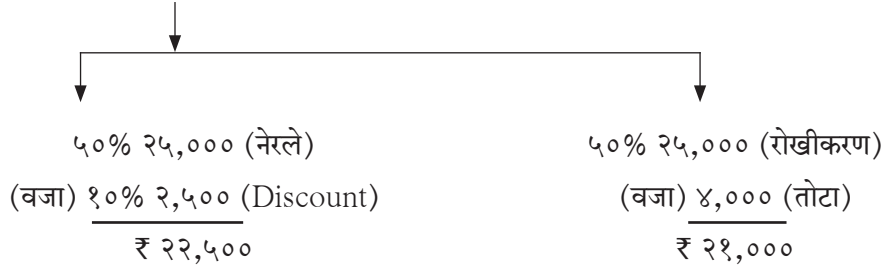
बँक खाते

जमा

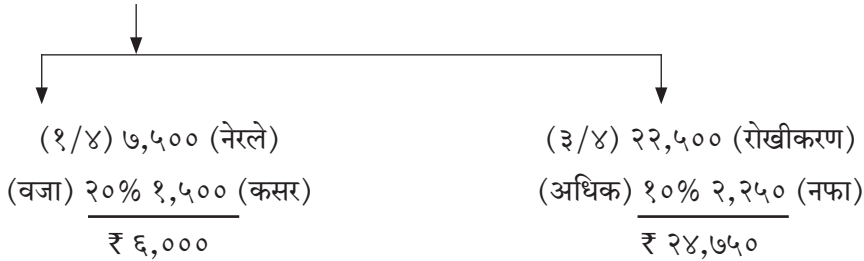
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	२०,०००	नेरलेचे भांडवल खाते	९१,९८८
रोखीकरण खाते	६८,५५०		
पाटीलचे भांडवल खाते	३,४३८		
	९१,९८८		९१,९८८

कार्य टिप :

१. यंत्र - ₹ ५०,०००

२. मालसाठा - ₹ ३०,०००

३. धनकोचे ५% कसरीवर शोधन

$$\begin{aligned}
 &= ३२,००० \times ५/१०० \\
 &= ₹ १,६०० \text{ कसर} \\
 &= ₹ ३२,००० - १,६०० \\
 &= ₹ ३०,४००
 \end{aligned}$$

४. एकूण ऋणको

$$\begin{aligned}
 &\text{वजा - पाटीलने घेतलेले} && ४४,००० \\
 &\text{शिल्लक ऋणको} && २०,००० \\
 &\text{९५% ऋणको} && २२,८०० \\
 &\text{रोखीकरण झाले} &&
 \end{aligned}$$

६.२ दिवाळखोरी / नादारीमुळे भागीदारीचे विसर्जन (Dissolution Under Insolvency Situation) :

कायदेशीर परिभाषेनुसार नादारी / दिवाळखोरी म्हणजे भागीदारांची किंवा संस्थेची देयता ही संपत्तीपेक्षा अधिक होते. तथापि विसर्जनाच्या परिस्थितीत संस्थेचे अस्तित्व राहत नाही. कारण उपलब्ध असलेल्या अपूर्ण रकमेमुळे संस्थेवर बंधने येतात. तसेच कर्जदाराची देय असलेली रक्कम देता येत नाही. अशा परिस्थितीला विसर्जन असे म्हणतात.

विसर्जन प्रसंगी जर भागीदारांचे भांडवल खाते वरील समायोजन करूनदेखील नावे शिल्लक दाखवित असेल तर भागीदारांची खाजगी संपत्ती विकून प्रथम देयता द्यावयाची असते. एवढे करूनही भागीदाराच्या भांडवल खात्याची नावे शिल्लक असल्यास म्हणजेच भांडवल न्यूनता / तूट भरून काढण्यासाठी तो पुन्हा रोख रक्कम आणण्यास असमर्थ ठरत असेल तर तो दिवाळखोर नादार ठरतो. या भागीदाराकडून येणे असलेल्या रकमेची जबाबदारी अन्य सक्षम भागीदार वहन करतात.

६.३ काही महत्वाच्या संकल्पना (Some Important Concepts) :

अ. सक्षम भागीदार (Solvent Partner) : “असा भागीदार होय की ज्याची संपत्ती ही देयतेपेक्षा अधिक आहे.”

सक्षम भागीदार म्हणजे अशी व्यक्ती की जी आपल्या संपत्तीतून आपल्या देयतांची परतफेड करू शकेल.

सक्षम भागीदार म्हणजे जो आपली आर्थिक बंधने पूर्ण करण्यास समर्थ आहे.

ब. दिवाळखोर / नादार भागीदार (Insolvent Partner) :

“नादारी म्हणजे एखाद्या भागीदाराची देयता ही संपत्तीपेक्षा अधिक होते, आणि त्याचेकडील सर्व संपत्ती विकल्यानंतर सुद्धा देयतांचे शोधन होवू शकत नसेल त्या परिस्थितीला दिवाळखोरी / नादारी असे म्हटले जाते.”

“नादार भागीदार म्हणजे ज्याची देयता ही त्याच्या संपत्तीपेक्षा जास्त असते.”

“जेव्हा एखादा व्यक्ती आपल्या संपत्तीतून देयतांचे समाधान करू शकत नसेल तेव्हा त्या व्यक्तीला नादार / दिवाळखोर व्यक्ती असे म्हटले जाते.”

क. भांडवलाची न्यूनता / तूट (Capital Deficiency) : “भागीदाराच्या भांडवल खात्यावर सर्व समायोजन केल्यानंतर देखील त्याचे भांडवल खाते नावे शिल्लक दाखवते या शिल्लकला भांडवल न्यूनता / तूट म्हटले जाते.”

एक किंवा त्यापेक्षा भागीदारांच्या भांडवल खात्याला नावे शिल्लक असेल. त्यासंबंधीची रक्कम ते अंशतः किंवा पूर्णपणे रोख स्वरूपात आणू शकत नसेल तर अशा भागीदारांना दिवाळखोर / नादार भागीदार असे म्हटले जाते. भागीदार कायदा १९३२ प्रमाणे भागीदारीत भागीदारांची देयता अमर्याद असते. जेव्हा भागीदार नादार होतात, तेव्हा खाजगी संपत्ती हस्तगत करून विक्री केली जाते तरीही जर नादार भागीदार आपल्या देयतांचे शोधन करण्यास असमर्थ असल्यास सक्षम भागीदार त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात भरपाई करतात.

जर भागीदारीतील एखादा भागीदार आपल्या भांडवलाची न्यूनता तूटीची रक्कम रोख स्वरूपात आणण्यास असमर्थ असेल तर दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या भांडवल खात्यावरील न्यूनता / तूट भागीदारीतील इतर सक्षम भागीदार ही तूट त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात भरून काढतील.

६.४ दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या भांडवल खात्यावरील तूट किंवा न्यूनत : दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या भांडवल खात्यावरील न्यूनता तूट खालील दोन प्रकारे भरून काढता येईल.

१. भागीदारीच्या सामान्य तोट्यामधून / न्यूनता / तूट निर्माण / झाली असल्यास ही तूट इतर भागीदार त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात भरून काढू शकेल.

२. विशेष तोट्यामुळे जर भांडवलाची न्यूनता / तूट निर्माण झाली असल्यास अशी तूट इतर सक्षम भागीदार त्यांच्या नफा तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात ही तूट / न्यूनता भरून काढतात. (गार्नर विरुद्ध मरे नियमानुसार)

टीप : गार्नर विरुद्ध मरे या केसचे नियम १२ वी वाणिज्यच्या अभ्यासक्रमात समाविष्ट नाहीत, म्हणून अशा प्रकारचे एकही उदाहरण अभ्यासक्रमात दिलेले नाही.

६.४ स्थिर आणि अस्थिर भांडवल पद्धत (Fixed and Fluctuating Capital Method)

स्थिर भांडवल पद्धत : (Fixed capital Method) :

स्थिर भांडवल पद्धतीमध्ये प्रत्येक भागीदाराचे स्वतंत्र चालू खाते तयार केले जाते. सर्व प्रकारच्या समायोजना चालू खात्यात केल्या जातात. त्यानंतर चालू खात्यावर आलेली शिल्लक भागीदारांच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केली जाते.

लेखांकीय पद्धत (Accounting Procedure) :

१. दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या चालू खात्याची शिल्लक त्याच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्यास होणारी किर्द नोंद दिवाळखोर / नादार भागीदाराचे चालू खातेनावे
दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या भांडवल खात्याला
(नादार भागीदाराची न्यूनता त्याच्या भांडवल खात्याला / स्थानांतरित केल्याबद्दल)
२. दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या चालू खात्यावरील न्यूनतम तूट सक्षम भागीदारांच्या भांडवल खात्याला त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात स्थानांतरित केल्याबद्दल)
सक्षम भागीदारांचे भांडवल खातेनावे
नादार भागीदाराच्या भांडवल खात्याला
(नादार भागीदाराची न्यूनता / तूट स्थानांतरित केल्याबद्दल)
३. सक्षम भागीदारांच्या चालू खात्याची शिल्लक त्यांच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केल्याबद्दल
सक्षम भागीदारांचे चालू खातेनावे.
सक्षम भागीदारांच्या भांडवल खात्याला
(चालू खात्याची शिल्लक स्थानांतरित केल्याबद्दल)
४. सक्षम भागीदारांच्या भांडवल खात्यांची अंतिम देवाण-घेवाण पूर्ण केल्याबद्दल
सक्षम भागीदारांचे भांडवल खातेनावे
रोख/ बँक खात्याला
(रोख रक्कम देऊन खाते बंद केल्याबद्दल)

६.५ अस्थिर भांडवल पद्धत (Fluctuating Capital Method)

अस्थिर भांडवल पद्धतीमध्ये चालू खाते उघडले जात नाही. सर्व समायोजना भांडवल खात्यात करून दिवाळखोर/ नादार भागीदारीच्या भांडवल खात्यावरील न्यूनता / तूट सक्षम भागीदारांच्या भांडवल खात्याला त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात स्थानांतरित केली जाते.

सक्षम भागीदारांचे भांडवल खातेनावे.
दिवाळखोर / नादार भागीदाराच्या भांडवल खात्याला
(दिवाळखोर भागीदाराच्या भांडवलाची न्यूनता / तूट स्थानांतरित केल्याबद्दल)

उदाहरणे

१. विद्या, शर्मिला आणि मेघा हे ५ : ३ : २ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम (₹)	संपत्ती	रक्कम (₹)
भांडवल खाते :		विविध संपत्ती	१,२८,०००
विद्या	५०,०००	बँक खाते	१६,०००
शर्मिला	४०,०००	चालू खाते - मेघा	२६,०००
मेघा	३०,०००		
चालू खाते :			
विद्या	६,०००		
शर्मिला	६,०००		
विविध धनको	२८,०००		
देयविपत्र	१०,०००		
	१,७०,०००		१,७०,०००

त्यांनी वरील तारखेला भागीदारी संस्थेचे विसर्जन करण्याचे ठरविले.

- विविध संपत्तीचे रोखीकरण पुस्तकी मूल्याच्या ८०% रकमेने झाले.
- नोंद न केलेल्या अदत्त खर्चाचे शोधन ₹ ८,००० ला करण्यात आले.
- रोखीकरण खर्च ₹ ६,००० देय आहे.
- विविध धनको आणि देयविपत्राचे शोधन ₹ ३४,००० ला करण्यात आले.
- मेघा नादार झाली आणि तिच्या खाजगी संपत्तीतून ₹ २,००० वसूल झाले.

तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांचे चालू खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते आणि बँक खाते.

उत्तर

विद्या, शर्मिला आणि मेघा यांच्या पुस्तकात

नावे.

रोखीकरण खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹	रक्कम ₹
विविध संपत्ती खाते :		१,२८,०००	विविध देयता खाते :		
बँक खाते :			धनको	२८,०००	
धनको व देयविपत्र	३४,०००		देयविपत्र	१०,०००	३८,०००
अदत्त खर्च	८,०००	४२,०००	बँक खाते :		१,०२,४००
बँक खाते :			विविध संपत्ती		
(रोखीकरण खर्च)		६,०००	भागीदारांचे भांडवल खाते		
			(रोखीकरणावरील तोटा)		
			विद्या	१७,८००	
			शर्मिला	१०,६८०	
			मेघा	७,१२०	३५,६००
		१,७६,०००			१,७६,०००

नावे

भागीदारांचे चालू खाते

जमा

तपशील	विद्या (₹)	शर्मिला (₹)	मेघा (₹)	तपशील	विद्या (₹)	शर्मिला (₹)	मेघा (₹)
शिल्लक खाली आणली			२६,०००	शिल्लक खाली आणली	६,०००	६,०००	
रोखीकरण खाते (तोटा)	१७,८००	१०,६८०	७,१२०	भागीदारांचे भांडवल खाते	११,८००	४,६८०	३३,१२०
	१७,८००	१०,६८०	३३,१२०		१७,८००	१०,६८०	३३,१२०

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	विद्या (₹)	शर्मिला (₹)	मेघा (₹)	तपशील	विद्या (₹)	शर्मिला (₹)	मेघा (₹)
भागीदारांचे चालू खाते	११,८००	४,६८०	३३,१२०	शिल्लक खाली आणली	५०,०००	४०,०००	३०,०००
मेघाचे भांडवल खाते	७००	४२०		बँक खाते			२,०००
बँक खाते	३७,५००	३४,९००		विद्याचे भांडवल खाते			७००
				शर्मिलाचे भांडवल खाते			४२०
	५०,०००	४०,०००	३३,१२०		५०,०००	४०,०००	३३,१२०

नावे.

बँक खाते

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)
शिल्लक खाली आणली	१६,०००	रोखीकरण खाते	४२,०००
रोखीकरण खाते	१,०२,४००	रोखीकरण खाते	६,०००
मेघाचे भांडवल खाते	२,०००	विद्याचे भांडवल खाते	३७,५००
		शर्मिलाचे भांडवल खाते	३४,९००
	१,२०,४००		१,२०,४००

कार्यटिप : Working Note :

मेघाच्या भांडवलाची तूट - ₹ १,१२०

विद्या ₹ १,१२० × $\frac{५}{८}$ = ₹ ७००शर्मिला ₹ १,१२० × $\frac{३}{८}$ = ₹ ४२०

२. कदम, शिंदे आणि चव्हाण यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे आहे. त्यांच्या नफा-तोटा

विभाजनाचे प्रमाण अनुक्रमे $\frac{१}{२} : \frac{१}{६} : \frac{१}{३}$ असे आहे.

३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		इमारत	२८,५००
कदम	३६,०००	यंत्र	२०,२५०
शिंदे	३२,२५०	फर्निचर	४,५००
सामान्य निधी	१८,०००	मालसाठा (स्कंध)	३०,७५०
कदमचे कर्ज	११,२५०	ऋणको	१५,०००
विविध धनको	१८,७५०	प्राप्त विपत्र	९,०००
देयविपत्र	११,२५०	बँक	४,५००
		नफा-तोटा खाते	२,२५०
		चव्हाणचे भांडवल खाते	१२,७५०
	१,२७,५००		१,२७,५००

वरील तारखेला भागीदारी संस्था विसर्जित झाली आणि संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे झाले.

१. इमारत ₹ २७,०००, यंत्र ₹ १८,०००, ऋणको ₹ ७,५००, ख्याती ₹ १,३५०
२. कदम ने फर्निचर आणि मालसाठा ₹ ३०,००० ला ठेऊन घेतला तसेच त्याने ₹ ७५० या कसरीवर धनकोचे शोधन करण्याचे मान्य केले.
३. शिंदे ने ₹ ७,८०० ला प्राप्तविपत्र ठेऊन घेतले आणि देयविपत्राचे पूर्णपणे शोधन केले.
४. विसर्जन खर्च ₹ २,४०० झाला.
५. चव्हाण नादार झाल्यामुळे त्याच्या खाजगी संपत्तीतून काहीही रक्कम वसूल झाली नाही.

वरील माहितीच्या आधारे रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते आणि बँक खाते तयार करा.

उत्तर :

कदम, शिंदे आणि चव्हाण यांच्या पुस्तकातून

नावे	तपशील	रक्कम (₹)	रोखीकरण खाते	तपशील	रक्कम (₹)	जमा.
विविध संपत्ती			विविध देयता :			
इमारत	२८,५००		धनको	१८,७५०		
यंत्र	२०,२५०		देयविपत्र	११,२५०	३०,०००	
उपस्कर	४,५००		बँक खाते			
मालसाठा	३०,७५०		इमारत	२७,०००		
ऋणको	१५,०००		यंत्र	१८,०००		
प्राप्तविपत्र	९,०००	१,०८,०००	ऋणको	७,५००		
कदमचे भांडवल खाते (धनको)		१८,०००	ख्याती	१,३५०	५३,८५०	
शिंदेचे भांडवल खाते (देयविपत्र)		११,२५०	कदमचे भांडवल खाते		३०,०००	
बँक खाते : (रोखीकरण खर्च)		२,४००	(फर्निचर व मालसाठा)			
			शिंदेचे भांडवल खाते		७,८००	
			(प्राप्तविपत्र)			
			भागीदाराचे भांडवल खाते (तोटा) :			
			कदम	९,०००		
			शिंदे	३,०००		
			चव्हाण	६,०००	१८,०००	
		१,३९,६५०			१,३९,६५०	

नावे.

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा.

तपशील	कदम (₹)	शिंदे (₹)	चव्हाण (₹)	तपशील	कदम (₹)	शिंदे (₹)	चव्हाण (₹)
शिल्लक खाली आणली			१२,७५०	शिल्लक खाली आणली	३६,०००	३२,२५०	
नफा-तोटा खाते	१,१२५	३७५	७५०	सामान्य निधी	९,०००	३,०००	६,०००
रोखीकरण खाते (तोटा)	९,०००	३,०००	६,०००	रोखीकरण खाते	१८,०००	११,२५०	
रोखीकरण खाते	३०,०००	७,८००		कदमचे भांडवल खाते			१०,१२५
चव्हाणचे भांडवल खाते	१०,१२५	३,३७५		शिंदेचे भांडवल खाते			३,३७५
बँक खाते	१२,७५०	३१,९५०					
	६३,०००	४६,५००	१९,५००		६३,०००	४६,५००	१९,५००

नावे.

बँक खाते

जमा.

तपशील	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)
शिल्लक खाली आणली	४,५००	रोखीकरण खाते	२,४००
रोखीकरण खाते	५३,८५०	कदमचे भांडवल खाते	१२,७५०
		शिंदेचे भांडवल खाते	३१,९५०
		कदमचे कर्ज खाते	११,२५०
	५८,३५०		५८,३५०

नावे

कदमचे कर्ज खाते

जमा.

तपशील	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)
बँक खाते	११,२५०	शिल्लक खाली आणली	११,२५०
	११,२५०		११,२५०

३. शुभांगी, मनिषा आणि शितल हे भागीदार समप्रमाणात नफा-तोटा विभागून घेतात त्यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१८ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता. :

३१ मार्च २०१८ रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		यंत्र	६२,५००
शुभांगी	६२,५००	मालसाठा (स्कंध)	३७,५००
मनिषा	३७,५००	ऋणको	२७,५००
राखीव निधी	२२,५००	(वजा) बुडीत कर्ज निधी	२,५००
धनको	३७,५००	प्राप्त विपत्र	२२,५००
देयविपत्र	१२,५००	बँकेतील रोख	१२,५००
		शितलचे भांडवल	१२,५००
	१,७२,५००		१,७२,५००

वरील तारखेला त्यांनी भागीदारी विसर्जित केली. संपत्तीचे रोखीकरण पुढीलप्रमाणे झाले. :

१. मालसाठा ₹ ३१, २५०, यंत्र ₹ ३७,५००, ऋणको ₹ २१,२५० आणि प्राप्तविपत्र ₹ १८,०००.
 २. धनकोचे शोधन २% कसरीवर तर देयविपत्राचे पूर्णपणे शोधन करण्यात आले
 ३. रोखीकरण खर्च ₹ ६,२५० झाला.
 ४. शितल नादार म्हणून घोषित झाली आणि तिच्या खाजगी संपत्तीतून रुपयात ५० पैसे इतकी रक्कम वसूल झाली.
- तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते आणि बँक खाते

उत्तर

शुभांगी, मनिषा आणि शितल यांच्या पुस्तकात

नावे.

रोखीकरण खाते

जमा.

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
विविध संपत्ती :			विविध देयता :		
यंत्र	६२,५००		धनको	३७,५००	
मालसाठा	३७,५००		देयविपत्र	१२,५००	५०,०००
ऋणको	२७,५००		संशयित कर्ज निधी		२,५००
प्राप्तविपत्र	२२,५००	१,५०,०००	बँक खाते :		
बँक खाते :			मालसाठा	३१,२५०	
धनको	३६,७५०		यंत्र	३७,५००	
देयविपत्र	१२,५००	४९,२५०	ऋणको	२१,२५०	
			प्राप्तविपत्र	१८,०००	१,०८,०००
बँक खाते : रोखीकरण खर्च		६,२५०	भागीदारांचे भांडवल खाते (रोखीकरणावरील तोटा)		
			शुभांगी	१५,०००	
			मनिषा	१५,०००	
			शितल	१५,०००	४५,०००
		२,०५,५००			२,०५,५००

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	शुभांगी (₹)	मनिषा (₹)	शितल (₹)	तपशील	शुभांगी (₹)	मनिषा (₹)	शितल (₹)
शिल्लक खाली आणली			१२,५००	शिल्लक खाली आणली	६२,५००	३७,५००	
शितलचे भांडवल खाते	५,०००	५,०००		सामान्य निधी	७,५००	७,५००	७,५००
रोखीकरण खाते (तोटा)	१५,०००	१५,०००	१५,०००	बँक खाते			१०,०००
बँक खाते	५०,०००	२५,०००		शुभांगीचे भांडवल खाते			५,०००
				मनिषाचे भांडवल खाते			५,०००
	७०,०००	४५,०००	२७,५००		७०,०००	४५,०००	२७,५००

नावे.

बँक खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	१२,५००	रोखीकरण खाते	४९,२५०
रोखीकरण खाते	१,०८,०००	रोखीकरण खाते	६,२५०
शितलचे भांडवल खाते	१०,०००	शुभांगीचे भांडवल खाते	५०,०००
		मनिषाचे भांडवल खाते	२५,०००
	१,३०,५००		१,३०,५००

(जेव्हां दोन भागीदार दिवाळखोर / नादार होतात)

- १ नरेंद्र, देवेंद्र आणि महेंद्र ३:३:२ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. भागीदाराचा व्यवसाय त्यांनी ३१ मार्च २०२० रोजी विसर्जित केला. त्यावेळेस त्यांच्या भागीदारीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता. :

३१ मार्च २०२० रोजीचा ताळेबंद

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		यंत्र आणि संयंत्र	१,००,०००
नरेंद्र	२०,०००	मोटर कार	२०,०००
देवेंद्र	८०,०००	विविध ऋणको	९०,०००
महेंद्र	४०,०००	मालसाठा (स्कंध)	१,२०,०००
विविध धनको	२,००,०००	बँकेतील रोख	१०,०००
	३,४०,०००		३,४०,०००

त्यांनी वरील तारखेला भागीदारी विसर्जित करण्याचे ठरविले.

- यंत्र आणि मालसाठा (स्कंध) अनुक्रमे ₹ ५०,००० आणि ₹ ३६,०००, विकण्यात आला.
 - ऋणकोचे रोखीकरण ₹ ४०,०००
 - देवेंद्रने ₹ २६,००० ला मोटरकार स्वतः ठेऊन घेतली.
 - रोखीकरण खर्च ₹ २,००० झाला.
 - एखाद्या भागीदाराच्या भांडवल खात्याला तूट असेल तर ती तूट इतर भागीदार त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात भरपाई करतील.
 - नरेंद्र नादार झाला. महेंद्रने फक्त ₹ १०,००० रोख आणले.
- भागीदारी संस्थेच्या पुस्तकात आवश्यक खाती तयार करा.

उत्तर

नरेंद्र, देवेंद्र आणि महेंद्र यांच्या पुस्तकात
रोखीकरण खाते

नावे.

जमा.

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
विविध संपत्ती			विविध देयता :		
यंत्र व सयंत्र	१,००,०००		धनको		२,००,०००
मोटर कार	२०,०००		बँक खाते :		
विविध ऋणको	९०,०००		यंत्र	५०,०००	
मालसाठा (स्कंध)	१,२०,०००	३,३०,०००	मालसाठा (स्कंध)	३६,०००	
बँक खाते : (धनकोचे शोधन)		२,००,०००	ऋणको	४०,०००	१,२६,०००
बँक खाते : (रोखीकरण खर्च)		२,०००	देवेंद्र भांडवल खाते		२६,०००
			(मोटरकार ठेऊन घेतली)		
			भागीदारांचे भांडवल खाते		
			(रोखीकरणावरील तोटा		
			स्थानांतरित)		
			नरेंद्र	६७,५००	
			देवेंद्र	६७,५००	
			महेंद्र	४५,०००	१,८०,०००
		५,३२,०००			५,३२,०००

नावे.

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा.

तपशील	नरेंद्र (₹)	देवेंद्र (₹)	महेंद्र (₹)	तपशील	नरेंद्र (₹)	देवेंद्र (₹)	महेंद्र (₹)
रोखीकरण खाते	६७,५००	६७,५००	४५,०००	शिल्लक खाली	२०,०००	८०,०००	४०,०००
(रोखी करणावरील तोटा)				आणली			
				बँक खाते			१०,०००
रोखीकरण खाते		२६,०००		देवेंद्रचे भांडवल खाते	२८,५००		
नरेंद्रचे भांडवल खाते		२८,५००	१९,०००	महेंद्रचे भांडवल खाते	१९,०००		
महेंद्रचे भांडवल खाते		१४,०००		देवेंद्रचे भांडवल खाते			१४,०००
				बँक खाते		५६,०००	
	६७,५००	१,३६,०००	६४,०००		६७,५००	१,३६,०००	६४,०००

नावे.

बँक खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	१०,०००	रोखीकरण खाते	२,००,०००
रोखीकरण खाते	१,२६,०००	रोखीकरण खाते	२,०००
महेंद्रचे भांडवल खाते	१०,०००		
देवेंद्रचे भांडवल खाते	५६,०००		
	२,०२,०००		२,०२,०००

कार्यटिप :

१. नरेंद्रची तूट – नरेंद्रची भांडवलातील तूट ₹ ४७,५०० असून देवेंद्र आणि महेंद्र ही तूट त्यांच्या नफा-तोटा वाटणीच्या प्रमाणात जसे ३:२ या प्रमाणात तूट भरून काढतील.
देवेंद्र ₹ ४७,५०० × ३/५ = ₹ २८,५००
महेंद्र ₹ ४७,५०० × २/५ = ₹ १९,०००
२. महेंद्रची भांडवलातील तूट – नरेंद्रच्या भांडवलातील तूट महेंद्रने भरून काढल्यामुळे महेंद्र स्वतः नादार झाला आणि म्हणून महेंद्रच्या भांडवलातील तूट ₹ १४,०००. देवेंद्रने भरून काढली.

जेव्हा सर्व भागीदार नादार दिवाळखोर झाल्यास (when all Partners are insolvent)

जेव्हा सर्व भागीदार नादार/ दिवाळखोर होतात त्यावेळी संस्थेच्या धनकोंचे पूर्णपणे परतफेड करता येत नाही. संस्थेजवळ उपलब्ध असलेली रोख रक्कम जसे हस्तस्थ रोख + भागीदारांच्या खाजगी संपत्तीतून प्राप्त रक्कम यातून सर्वप्रथम विसर्जन खर्च दिला जातो व उरलेली रक्कम धनकोंना त्या-त्या प्रमाणात दिली जाते.

संस्थेची सर्व पुस्तके बंद करतांना धनको हे रोखीकरण खात्यात स्थानांतरित केले जात नाही तसेच धनकोंची केलेली परतफेड सुद्धा रोखीकरण खात्यात नावे केली जात नाही. रोखीकरणावरील तोटा सर्व भागीदारांच्या भांडवल खात्याला त्यांच्या नफा-तोटा विभाजनाच्या प्रमाणात स्थानांतरित केला जातो. त्यानंतर उपलब्ध असलेल्या रकमेतून धनकोंची परतफेड केली जाते. काही देणे बाकी असल्यास ते न्यूनता / तूट खात्यास स्थानांतरित केले जाते. त्यानंतर भागीदारांचे भांडवल खाते बंद करून न्यूनता / तूट खातेमध्ये स्थानांतरित केले जाते. अशारितीने संस्थेची लेखापुस्तके बंद होतात.

१. देयतेचे खाते बंद करणे.

देयता खाते नावे
रोख/ बँक खात्याला (दिलेली रक्कम)
न्यूनता / तूट खात्याला (न दिलेली रक्कम)
(देयतांचे शोधन आणि बाकी राहिलेली रक्कम न्यूनता / तूट खात्यास स्थानांतरित केल्याबद्दल)

२. भागीदारांचे भांडवल खाते बंद केल्याबद्दल
न्यूनता / तूट खाते नावे.
भागीदारांचे भांडवल खात्याला
(भागीदारांचे भांडवल खाते न्यूनता खात्याला नेल्याबद्दल)

१. दिवाळखोर / नादार भागीदारांकडून रक्कम वसूली : जर काही रक्कम संस्थेने दिवाळखोर / नादार भागीदारांकडून वसूल केली तर खालीलप्रमाणे नोंद केली जाते.

रोख / बँक खाते नावे
दिवाळखोर भागीदारांच्या भांडवल खात्याला
(नादार भागीदारांकडून रक्कम वसूल केल्याबद्दल)

२. दिवाळखोर / नादार भागीदारांची भांडवल न्यूनता / तूटीची वाटणी : दिवाळखोर / नादार भागीदारांची भांडवल न्यूनता / तूटीची वाटणी करण्यापूर्वी लक्षात घ्यावयाचे मुद्दे .

- अ. रोखीकरण खात्याला फक्त संपत्ती स्थानांतरित करावी.
- ब. रोखीकरण खात्याला बाह्यदेयता किंवा बाह्यदेणी स्थानांतरित करू नका. त्यांचे स्वतंत्र खाते उघडावे.
- क. न्यूनता / तूट खाते उघडून सर्व भागीदारांच्या भांडवल खात्यावरील नावे बाकी (न्यूनता / तूट) स्थानांतरित करावी.
- ड. बाह्य देयतांच्या कारणामुळे न्यूनता / तूट उद्भवते म्हणून ते खाते देयता खात्याला स्थानांतरित केले जात असते.

इ. संस्थेजवळ उपलब्ध असलेली रोख रक्कम जसे आरंभीची शिल्लक संपत्तीच्या विक्रीची रक्कम, भागीदारांच्या खाजगी संपत्तीतून प्राप्त रक्कम सर्व तृतीय पक्षांना त्यांच्या देयतांच्या प्रमाणात वाटली जाते. त्याचप्रमाणे देयतांची पूर्णपणे परतफेड होत नाही परंतु त्या शक्य त्या मर्यादेपर्यंत परतफेड केल्या जातात.

१. खालील ताळेबंद रूपाली, दीपाली आणि मिताली यांच्या भागीदारीची असून हे भागीदार २:२:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेतात. ३१ मार्च २०१८ रोजी त्यांच्या भागीदारीचे विसर्जन झाले.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		स्थिर संपत्ती	२,१८,०००
रूपाली	६०,०००	ख्याती	६०,०००
दीपाली	४०,०००	मालसाठा (स्कंध)	१,२०,०००
विविध धनको	२,४०,०००	रोख	२,०००
बँक कर्ज - (स्कंध तारण ठेऊन)	१,००,०००	भांडवल खाते : मिताली	४०,०००
	४,४०,०००		४,४०,०००

विसर्जनवेळी संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे झाले.

स्थिर संपत्ती ₹ १,८०,००० ला विकण्यात आली आणि मालसाठ्याचे रोखीकरण ₹ १,०४,००० झाले. रोखीकरण खर्च ₹ ६,००० देण्यात आला.

भागीदारीचे सर्व भागीदार नादार झाले असे गृहीत धरून रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते, बँक खाते, विविध धनको खाते, बँक कर्ज खाते आणि तूट खाते तयार करा.

उत्तर १

रूपाली, दीपाली आणि मिताली यांच्या पुस्तकात

नावे

रोखीकरण खाते

जमा.

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
विविध संपत्ती खाते :			बँक खाते :		१,८०,०००
स्थिर संपत्ती	२,१८,०००		(स्थिर संपत्ती विक्री)		
ख्याती	६०,०००		बँक खाते :		१,०४,०००
मालसाठा (स्कंध)	१,२०,०००	३,९८,०००	मालसाठ्याचे (स्कंध)		
बँक खाते :			रोखीकरण		
(रोखीकरण खर्च)		६,०००	भागीदारांचे भांडवल खाते :		
			(रोखीकरणावरील तोटा स्थानांतरित)		
			रूपाली	४८,०००	
			दीपाली	४८,०००	
			मिताली	२४,०००	१,२०,०००
		४,०४,०००			४,०४,०००

नावे.

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा.

तपशील	रूपाली (₹)	दीपाली (₹)	मिताली (₹)	तपशील	रूपाली (₹)	दीपाली (₹)	मिताली (₹)
शिल्लक खाली आणली			४०,०००	शिल्लक खाली आणली	६०,०००	४०,०००	
रोखीकरण खाते	४८,०००	४८,०००	२४,०००	तूट / न्यूनता खाते		८,०००	६४,०००
(रोखीकरणावरील तोटा)							
तूट / न्यूनता खाते	१२,०००						
	६०,०००	४८,०००	६४,०००		६०,०००	४८,०००	६४,०००

नावे

बँक खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	२,०००	रोखीकरण खाते	६,०००
रोखीकरण खाते	१,८०,०००	बँक कर्ज खाते	१,००,०००
रोखीकरण खाते	१,०४,०००	धनकोचे खाते	१,८०,०००
	२,८६,०००		२,८६,०००

नावे

धनकोचे खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते	१,८०,०००	शिल्लक खाली आणली	२,४०,०००
तूट खाते (न्यूनता खाते)	६०,०००		
	२,४०,०००		२,४०,०००

नावे

बँक कर्ज खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते (कर्जाचे शोधन)	१,००,०००	शिल्लक खाली आणली	१,००,०००
	१,००,०००		१,००,०००

नावे

न्यूनता किंवा तूट खाते

जमा.

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
दीपालीचे भांडवल खाते	८,०००	रूपालीचे भांडवल खाते	१२,०००
मितालीचे भांडवल खाते	६४,०००	धनकोचे खाते	६०,०००
	७२,०००		७२,०००

टिप : बँकेचे कर्ज हे मालसाठा तारणावर घेतलेले सुरक्षित कर्ज होते. म्हणून विसर्जन झाल्यानंतर बँक कर्जाचे शोधन मालसाठ्याच्या रोखीकरणातून करण्यात आले.

२. मे. राणे, काणे आणि माने यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे आहे.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		फर्निचर	६,०००
राणे	१०,०००	ऋणको	४०,०००
काणे	६,०००	मालसाठा (स्कंध)	४८,०००
विविध धनको	८०,०००	रोख	२,०००
राणेचे कर्ज	२०,०००	भांडवल खाते - माने	२०,०००
	१,१६,०००		१,१६,०००

धनकोचे शोधन करण्यास भागीदारी असमर्थ असल्याने भागीदारी संस्था विसर्जित करण्यात आली. काणे आणि माने यांनी काहीही शोधन केलेले नाही. राणेच्या खाजगी संपत्तीतून फक्त ₹ ३,००० वसूल झाले. मालसाठा ₹ ३०,०००. , ऋणको ₹ ३२,००० आणि फर्निचर फक्त ₹ २,००० ला विकण्यात आले. तसेच ₹ ६,००० रोखीकरण खर्च करण्यात आला.

भागीदारी संस्थेची हिशोब पुस्तके बंद करण्यासाठी रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते, रोख खाते, धनकोंचे खाते, न्यूनता खाते तयार करा.

उत्तर

राणे, काणे आणि माने यांच्या पुस्तकात

नावे.

रोखीकरण खाते

जमा.

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹))	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹))
विविध संपत्ती खाते :			बँक खाते :		
फर्निचर	६,०००		मालसाठा (स्कंध)	३०,०००	
ऋणको	४०,०००		ऋणको	३२,०००	
मालसाठा	४८,०००	९४,०००	फर्निचर	२,०००	६४,०००
बँक खाते : (रोखीकरण खर्च)		६,०००	भागीदारांचे भांडवल खाते :		
			(रोखीकरणावरील तोटा स्थानांतर)		
			राणे	१२,०००	
			काणे	१२,०००	
			माने	१२,०००	३६,०००
		१,००,०००			१,००,०००

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा.

तपशील	राणे (₹)	काणे (₹)	माने (₹)	तपशील	राणे (₹))	काणे (₹)	माने (₹)
शिल्लक खाली आणली			२०,०००	शिल्लक खाली आणली	१०,०००	६,०००	
रोखीकरण खाते	१२,०००	१२,०००	१२,०००	राणेचे कर्ज खाते	२०,०००		
(रोखीकरणावरील तोटा)				रोकड / रोख खाते	३,०००		
तूट खाते	२१,०००			तूट खाते		६,०००	३२,०००
	३३,०००	१२,०००	३२,०००		३३,०००	१२,०००	३२,०००

नावे.	रोकड खाते		जमा.
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	२,०००	रोखीकरण खाते	६,०००
राणेंचे भांडवल खाते	३,०००	धनकोंचे खाते	६३,०००
रोखीकरण खाते	६४,०००		
	६९,०००		६९,०००

नावे.	धनकोंचे खाते		जमा.
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
रोकड / रोख खाते	६३,०००	शिल्लक खाली आणली	८०,०००
न्यूनता / तूट खाते	१७,०००		
	८०,०००		८०,०००

नावे.	न्यूनता / तूट खाते		जमा.
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
काणेचे भांडवल खाते	६,०००	राणेंचे भांडवल खाते	२१,०००
मानेचे भांडवल खाते	३२,०००	धनकोंचे खाते	१७,०००
	३८,०००		३८,०००

३. दिनेश, मंगेश आणि रमेश २:२:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांनी ३१ मार्च २०१८ रोजी भागीदारी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	राशी ₹	संपत्ती	राशी ₹
भांडवल खाते :		इमारत	७८,०००
दिनेश	२६,०००	संगणक	४५,०००
मंगेश	२२,०००	ऋणको	२०,०००
रमेश	१८,०००	ख्याती	३५,०००
धनको	८०,०००	बँक शिल्लक	८,०००
देयविपत्र	४०,०००		
	१,८६,०००		१,८६,०००

वरील तारखेला भागीदारीचे विसर्जन झाले आणि भागीदारीच्या संपत्तीच्या रोखीकरणाचा परिणाम खालीलप्रमाणे.

१. इमारत ₹ ४०,०००, संगणक ₹ ३०,०००, ऋणको ₹ १०,००० याप्रमाणे रोखीकरण झाले.
 २. रोखीकरणाचा खर्च ₹ २,००० आला.
 ३. सर्व भागीदार नादार म्हणून घोषित झाले दिनेश कडून ₹ २,००० व मंगेशकडून ₹ २,००० वसूल झाले.
- वरील खाती बंद करण्यासाठी आवश्यक खाती तयार करा.**

दिनेश, मंगेश आणि रमेश यांच्या पुस्तकात

नावे

रोखीकरण खाते

जमा

तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)	तपशील	रक्कम (₹)	रक्कम (₹)
विविध संपत्ती :			बँक खाते :		
इमारत	७८,०००	१,७८,०००	इमारत	४०,०००	८०,०००
संगणक	४५,०००		संगणक	३०,०००	
ऋणको	२०,०००		ऋणको	१०,०००	
ख्याती	३५,०००		भागीदारांचे भांडवल खाते :		१,००,०००
बँक खाते		२,०००	(रोखीकरणावरील तोटा स्थानांतरित)		
(रोखीकरण खाते)			दिनेश	४०,०००	
			मंगेश	४०,०००	
			रमेश	२०,०००	
		१,८०,०००			१,८०,०००

नावे

भागीदारांचे भांडवल खाते

जमा

तपशील	दिनेश (₹)	मंगेश (₹)	रमेश (₹)	तपशील	दिनेश (₹)	मंगेश (₹)	रमेश (₹)
रोखीकरण खाते	४०,०००	४०,०००	२०,०००	शिल्लक खाली आणली	२६,०००	२२,०००	१८,०००
(तोटा)				बँक खाते	२,०००	२,०००	
				तूट / न्यूनता खाते	१२,०००	१६,०००	२,०००
	४०,०००	४०,०००	२०,०००		४०,०००	४०,०००	२०,०००

नावे

बँक खाते

जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
शिल्लक खाली आणली	८,०००	रोखीकरण खाते	२,०००
रोखीकरण खाते (वसूली)	८०,०००	धनकोचे खाते	६०,०००
दिनेशचे भांडवल खाते	२,०००	देयविपत्र खाते	३०,०००
मंगेशचे भांडवल खाते	२,०००		
	९२,०००		९२,०००

नावे

धनकोचे खाते

जमा

तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते	६०,०००	शिल्लक खाली आणली	८०,०००
न्यूनता / तूट खाते	२०,०००		
	८०,०००		८०,०००

नावे.	देयविपत्र खाते		जमा.
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
बँक खाते	३०,०००	शिल्लक खाली आणली	४०,०००
न्यूनता / तूट खाते	१०,०००		
	४०,०००		४०,०००

नावे.	तूट/ न्यूनता खाते		जमा.
तपशील	रक्कम ₹	तपशील	रक्कम ₹
भागीदारांचे भांडवल खाते :		धनकोंचे खाते	२०,०००
दिनेश	१२,०००	देयविपत्र खाते	१०,०००
मंगेश	१६,०००		
रमेश	२,०००		
	३०,०००		३०,०००

स्वाध्याय : ६

प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (Objective Questions)

अ) खालील दिलेल्या पर्यायामधून योग्य पर्यायाची निवड करा व विधाने पूर्ण लिहा.

- संस्था विसर्जनाच्यावेळी संपत्ती आणि देयता खात्यात स्थानांतरित होतात.
 (अ) बँक (ब) भागीदारांचे भांडवल
 (क) रोखीकरण (ड) भागीदारांचे चालू
- विसर्जन खर्च हा खात्याला जमा केला जातो.
 (अ) रोखीकरण (ब) रोख/ बँक
 (क) भागीदारांचे भांडवल (ड) भागीदारांचे कर्ज
- दिवाळखोर / नादार भागीदाराची तूट / न्यूनता सक्षम भागीदार वाटून घेतात.
 (अ) भांडवलाच्या प्रमाणात (ब) नफा तोटा प्रमाणात
 (क) विक्री प्रमाणात (ड) तरलता प्रमाणात
- जर एखाद्या भागीदाराने भागीदारी संस्थेची एखादी संपत्ती ठेऊन घेतली तर त्याचे भांडवल खाते केले जाते.
 (अ) जमा (ब) नावे
 (क) अधिक (ड) विभाजित
- नोंद न केलेली देयता विसर्जनाच्यावेळी शोधन केली तर नावे केले जाते.
 (अ) रोख / बँक खाते (ब) रोखीकरण खाते
 (क) भागीदारांचे भांडवल (ड) कर्ज खाते
- भागीदारी संस्था पूर्णपणे विसर्जित होते जेव्हा भागीदार होतात.
 (अ) सक्षम (ब) दिवाळखोर / नादार
 (क) धनको (ड) ऋणको

- ७) संपत्ती आणि देयता ह्या रोखीकरण / खात्यात त्यांच्या मूल्यावर स्थानांतरित होतात.
 (अ) बाजार (ब) खरेदी
 (क) विक्री (ड) पुस्तकी
- ८) जर दोनपेक्षा कमी भागीदार हे भागीदारी संस्थेत उरले असतील तर ती संस्था होते
 (अ) विसर्जित (ब) स्थापित
 (क) रोखीकृत (ड) पुनर्चना
- ९) संपत्तीची विक्री झाल्यास रोखीकरण खाते केले जाते.
 (अ) नावे (ब) जमा
 (क) रोखीकृत (ड) बंद
- १०) भागीदारी संस्थेच्या वेळी भागीदारीचे सर्व कार्य बंद होतात.
 (अ) विसर्जन (ब) प्रवेश
 (क) निवृत्ती (ड) मृत्यू

ब) खालील विधानासाठी एक शब्द/ संज्ञा/ शब्दसमूह लिहा.

- १) रोखीकरण खात्याची नावे शिल्लक.
- २) भागीदारीचा व्यवसाय संपुष्टात येणे.
- ३) संपत्तीची विक्री व देयतांचे शोधनवरील नफा-तोटा शोधून काढण्यासाठी तयार केले जाणारे खाते.
- ४) दिवाळखोर भागीदारांचे भांडवल खात्याची नावे शिल्लक.
- ५) रोखीकरण खात्याची जमा शिल्लक.
- ६) भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनप्रसंगी संपत्तीचे रोख रकमेत रूपांतर होणे.
- ७) भविष्यात एखाद्या प्रसंगी अचानक उद्भवणारी देयता.
- ८) हिशोबाच्या लेखापुस्तकात नोंद नसलेली संपत्ती.
- ९) संपत्तीचे रोखीकरण आणि देयतांचे शोधन दर्शविणारे खाते.
- १०) भागीदारी विसर्जनाच्या वेळी होणारा खर्च

क) खालील विधाने चूक की बरोबर ते सकारण लिहा.

- १) भागीदार निवृत्त झाल्यावर भागीदारी संस्था आपोआप विसर्जित होते.
- २) विसर्जनाच्यावेळी रोख/ बँक खाते आपोआप बंद होते.
- ३) विसर्जनाच्यावेळी अधिकोष अधिविकर्ष (Bank Overdraft)रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित होते.
- ४) सक्षम भागीदारांच्या भांडवल खात्याची नावे शिल्लक असल्यास दिवाळखोर भागीदारांची भांडवल न्यूनता/ तूट ते वाटून घेत नाही.
- ५) भागीदारी संस्था विसर्जनप्रसंगी भागीदारीची सर्व संपत्ती रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित करतात.
- ६) दिवाळखोर / नादार भागीदारांच्या भांडवल खात्याच्या नावे शिल्लकेला भांडवलाची न्यूनता / तूट असे म्हणतात.
- ७) भागीदारी संस्था विसर्जनप्रसंगी भागीदारांचे कर्ज रोखीकरण खात्याला स्थानांतरित करतात.
- ८) जेव्हा भागीदारांमधील संबंध संपुष्टात येतात तेव्हा विसर्जन होते.
- ९) दिवाळखोरीचा तोटा भागीदारी संस्था विसर्जनाच्यावेळी सक्षम भागीदार त्यांच्या नफा-तोटाच्या प्रमाणात वाटून घेतात.
- १०) रोखीकरणावरील तोटा दिवाळखोर / नादार भागीदारांच्या भांडवल खात्याला स्थानांतरित केला जात नाही.

ड) सोडवा -

- १) विनोद, विजय आणि विशाल एका भागीदारी संस्थेचे भागीदार अजून ते ३ : २ : १ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेतात. विशाल नादार झाल्यामुळे त्याच्या भांडवल खात्यात ₹ ६,००० तूट दिसून येते, ही तूट सक्षम भागीदारात विभाजित करावी.
- २) धनको ₹ ३०,०००, देयविपत्र ₹ २०,००० आणि बँक कर्ज ₹ १०,००० उपलब्ध बँक शिल्लक ₹ ४०,००० जर सर्व भागीदार नादार झाल्यास धनकोना किती रक्कम मिळेल.
- ३) नादार भागीदारांच्या भांडवल खात्याची नावे बाजूची एकूण बेरीज ₹ १०,००० आणि जमाबाजूची एकूण बेरीज ₹ ६,००० आहे, भांडवलाची तूट शोधून काढा.
- ४) नादार भागीदारांच्या भांडवल खात्याची नावे बाजू ₹ १५,००० आहे. आणि नादार भागीदार ₹ ६,००० रोख आणतात. नादार भागीदाराची वाटपाची भांडवलाची तूट शोधून काढा.
- ५) रोखीकरणावरिल नफा ₹ ६,००० आहे. सर्व भागीदारांचे नफा-तोटा वाटपाचे प्रमाण ३ : २ : १ असे आहे. भागीदारांच्या भांडवल खात्याला जमा बाजूला स्थानांतरित होणारा रोखीकरणावरील नफा शोधून काढा.

इ) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

- १) भागीदारीचे विसर्जन म्हणजे काय ?
- २) रोखीकरण खाते केव्हां उघडले जाते ?
- ३) रोखीकरण खात्याला कोणत्या प्रकारचे खाते स्थानांतरित केले जाते ?
- ४) दिवाळखोर / नादार व्यक्ती कोणाला म्हटले जाते ?
- ५) भांडवलाची तूट म्हणजे काय ?
- ६) रोखीकरण खात्यावरील शिल्लक कोणत्या प्रमाणात भागीदारांच्या भांडवल / चालू खात्याला स्थानांतरित केली जाते ?
- ७) नादार भागीदारांच्या भांडवल खात्यावरील तूट कोणाला सहन करावी लागते ?
- ८) भागीदाराचे कर्ज परतफेड केल्यास कोणते खाते नावे केले जाते ?
- ९) विसर्जन खर्चाचे शोधन झाल्यानंतर कोणते खाते नावे केले जाते ?

फ) खालील कोष्टके पूर्ण करा.

१)	रोखीकरण खात्याच्या नावे बाजूची बेरीज. ₹ २०,०००	रोखीकरण खात्याची जमा बाजूची बेरीज ?	रोखीकरणावरील तोटा ₹ ४,०००
२)	धनको ₹ १६,०००	देयविपत्र ₹ १२,०००	बाह्यदेयता ?
३)	रोखीकरण खात्याची जमा बाजूची बेरीज ₹ २१,०००	रोखीकरण खात्याची नावे बाजूची बेरीज ₹ १६,०००	रोखीकरणावरील नफा ?
४)	भांडवल खात्याची नावे बाजूची बेरीज ₹ ५१,०००	भांडवल खात्याच्या जमा बाजूची बेरीज ?	भागीदाराने आणलेली रोख रक्कम ₹ १७,०००
५)	भांडवलाची तूट ₹ ?	नादार भागीदाराने आणलेली रक्कम ₹ ७,०००	नादारीमुळे तोटा ₹ २१,०००

१. गणेश आणि कार्तिक समान प्रमाणात नफातोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. ३१ मार्च २०१८ रोजी त्यांनी भागीदारी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले. तेव्हा त्यांचा ताळेबंद खालील प्रमाणे होता.:

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
धनको	१८,४००	इमारत	८८,०००
देयविपत्रे	५,६००	उपस्कर	१२,०००
राखीव निधी	२०,०००	ऋणको	३२,०००
भांडवल खाते:		स्कंध	२४,०००
गणेश	४०,०००	प्राप्य विपत्रे	४,०००
कार्तिक	८०,०००	रोख	४,०००
	१,६४,०००		१,६४,०००

संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे झाले :

इमारत ₹ ८२,०००, ऋणको ₹ २२,०००, स्कंध ₹ २०,०००. प्राप्त विपत्रे ₹ ३,२०० आणि गणेशने उपस्कर ₹ १०,०००. ला ठेऊन घेण्याचे मान्य केले. रोखीकरणाचा खर्च ₹ २,००० आला.

भागीदारी संस्थेच्या पुस्तकात रोखीकरण खाते, भागीदाराचे भांडवल खाते आणि रोख खाते तयार करा.

उत्तर : रोखीकरण खात्यावरील तोटा - ₹ २४,८००, रोकड खाते - ₹ १,३१,२००, गणेशला रोख दिले - ₹ २७,६०० आणि कार्तिकला रोख दिले - ₹ ७७,६००

२. लिला, मंदा आणि कुंदा हे 'जानकी स्टोअर्स' या संस्थेचे भागीदार आहेत. ते अनुक्रमे ३:२:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेतात. त्यांनी ३१ मार्च २०१८ रोजी भागीदारी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले. त्यांच्या भागीदारीचा त्याच दिवशी ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१८ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
धनको	२८,८००	इमारत	१,०२,०००
देयविपत्र	२१,६००	संयंत्र	७३,०००
भांडवल खाते :		मोटरकार	१,६७,६००
लिला	२,२७,१६०	ख्याती	४५,६००
मंदा	१,४४,०००	गुंतवणूक	६२,४००
कुंदा	१,०८,०००	ऋणको	३०,६००
		स्कंध	४५,०००
		बँक	३,३६०
	५,२९,५६०		५,२९,५६०

लिलाने ₹ १,२३,६०० ला इमारत ठेऊन घेतली. मंदाने पुस्तकी मूल्यांना ख्याती, स्कंध आणि ऋणको ठेऊन घेतले. तसेच धनको आणि देयविपत्राचे शोधन करण्याचे मान्य केले. मोटरकार आणि संयंत्राचे अनुक्रमे ₹ १,५१,०८० व ₹ ३१,६८० या मूल्याला रोखीकरण झाले. कुंदाने ₹ ५५,४४० ला गुंतवणूक ठेऊन घेतले. रोखीकरण खर्च ₹ ६,८०० आला.

जानकी स्टोअर्सच्या पुस्तकात रोजकीर्द नोंदी द्या.

उत्तर : रोखीकरण तोटा - ₹ ५०,०००, लिला - ₹ ७८,५६०, मंदा - ₹ ५६,५३३ आणि कुंदा - ₹ ४४,२२७.

३. शैलेश आणि शशांक ३:२ प्रमाणात नफा-तोटा विभागून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे आहे. :

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९.

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाती :		इमारत	७,०००
शैलेश	१०,०००	यंत्र	९,०००
शशांक	६,०००	ऋणको	१४,०००
चालू खाती :		स्कंध	५,०००
शैलेश	३,०००	बँक	६,०००
शशांक	२,०००		
धनको	१७,४००		
देयविपत्र	२,६००		
	४१,०००		४१,०००

वरील दिनांकाला व्यवसाय संस्था बंद झाली आणि संपत्तीचा विक्रय खालीलप्रमाणे होता :

१. यंत्र ₹ ८,०००, इमारत ₹ ६,०००, स्कंध ₹ ४,००० आणि ऋणको ₹ १२,०००.
२. देयविपत्राचे शोधन करण्याचे शैलेशने मान्य केले.
३. धनकोंना पूर्ण शोधन केले
४. विसर्जनाचा खर्च ₹ १,४००.

तयार करा : रोखीकरण खाते, भागीदारांचे चालू खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते व बँक खाते

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ ६,४००, बँक खाते - ₹ ३६,०००, शैलेशचे भांडवल - ₹ ११,७६०, शशांकचे भांडवल - ₹ ५,४४०

४. आशा, उषा आणि निशा हे भागीदार असून २:२:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेतात. त्यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालील प्रमाणे आहे.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			यंत्र		१,००,०००
आशा		१,२०,०००	गुंतवणूक		४८,०००
उषा		४०,०००	ऋणको	१,१०,०००	
निशा		४०,०००	(-) बुडीत कर्ज निधी	६,०००	१,०४,०००
सामान्य निधी / संचिती		१२,०००	स्कंध		४०,०००
धनको		८०,०००	नफा-तोटा खाते		३६,०००
आशाचे कर्ज खाते		१६,०००	बँक		८,०००
देयविपत्र		२८,०००			
		३,३६,०००			३,३६,०००

वरील तारखेला भागीदारांनी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले.

१. संपत्तीचे रोखीकरण यंत्र ₹ ९०,०००, स्कंध ₹ ३६,०००, गुंतवणूक ₹ ४२,००० आणि ऋणको ₹ ९०,०००.
२. विसर्जन खर्च ₹ ६,०००.
३. संस्थेच्या ख्यातीचे रोखीकरण ₹ ४८,०००.

रोजकीर्द नोंदी देऊन संस्थेचे खाते बंद करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील नफा - ₹ ८,०००, आशाचे भांडवल - ₹ १,१३,६००, उषा - ₹ ३३,६०० निशा - ₹ ३६,८००

५. सीता आणि गीता हे एका भागीदारी संस्थेचे भागीदार असून ते ४:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेतात. त्यांनी ३१ मार्च २०२० रोजी भागीदारी विसर्जित करण्याचे ठरविले. त्यांच्या भागीदारीचा त्याच दिवशीचा ताळेबंद खालील प्रमाणे होता.

ताळेबंद ३१ मार्च २०२० रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			फर्निचर		१४,०००
सीता		९०,०००	सयंत्र		६५,०००
गीता		४०,०००	बोधचिन्ह		८,०००
विविध धनको		३५,०००	विविध ऋणको	४८,०००	
बँक कर्ज		१५,०००	- बुडीत कर्ज निधी	३,०००	४५,०००
			मालसाठा (स्कंध)		३०,०००
			हस्तस्थ रोख		१०,०००
			निलंबन जाहिरात		८,०००
		१,८०,०००			१,८०,०००

रोखीकरणाचे परिणाम पुढीलप्रमाणे दिसून आले.

१. सीताने सयंत्र आणि मालसाठा अनुक्रमे ₹ ७८,०००, आणि ₹ २२,००० ला स्वतः ठेऊन घेतला.
२. ऋणको पुस्तकी मूल्याच्या ९० % रोखीकृत झाले आणि बोधचिन्ह ₹ ५,००० आणि ख्यातीचे ₹ ७,००० ला रोखीकरण झाले.
३. नोंद न केलेली संपत्तीची अनुमानित मूल्य ₹ ४,५०० होती पण ती फक्त ₹ १,५०० ला विकण्यात आली.
४. जेव्हा धनकोचे शोधन केले जाईल तेव्हा ₹ १,००० कपात करण्याची परवानगी धनकोकडून मिळालेली आहे.
५. रोखीकरण खर्च ₹ ३,५०० झाला.

तयार करा : रोखीकरण खाते, रोकड खाते आणि भागीदारांचे भांडवल खाते.

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ ७,८००, रोकड खाते - ₹ ८९,३४०, सीताकडून रक्कम मिळाली - ₹ २२,६४०
गीताला रक्कम दिली - ₹ ३६,८४०

६. संगीता, अनिता आणि स्मिता हे २:२:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		जमीन	२,१०,०००
संगीता	६०,०००	सयंत्र	२०,०००
अनिता	४०,०००	ख्याती	१५,०००
स्मिता	३०,०००	ऋणको	१,२५,०००
संध्याचे कर्ज खाते	१,२०,०००	कर्ज आणि अग्रीम	१५,०००
विविध धनको	१,२०,०००	बँक	५,०००
देयविपत्र	२०,०००		
	३,९०,०००		३,९०,०००

त्यांनी भागीदारी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले.

- संपत्तीचे रोखीकरण जमीन ₹ १,८०,०००; ख्याती ₹ ७५,०००. कर्ज आणि अग्रीम मधून ₹ १२,००० वसूल झाले तर ऋणकोपैकी १०% ऋणको बुडीत निघाले.
- संगीताने पुस्तकी मूल्याला सयंत्र ठेऊन घेतले.
- धनको आणि देयविपत्राचे शोधन ५% कसरीवर करण्यात आले.
- संध्याचे कर्ज ₹ ६,००० व्याजासहित फेडण्यात आले.
- विपत्रातून निर्माण झालेली आकस्मित देयता कसरी सहित ₹ १,००,००० होती. यापैकी एक विपत्रधारक ₹ २०,००० चे विपत्र असलेला नादार झाला.

वरील माहितीच्या आधारे रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते आणि बँक खाते तयार करा.

उत्तर : रोखीकरण खाते - ₹ ४,५००, बँक खाते - ₹ ३,८४,५००, रक्कम दिली संगीता - ₹ ३८,२००, अनिता - ₹ ३८,२००, स्मिता - ₹ २९,१००

७. साईश, सुमित आणि हेमंत एका भागीदारी संस्थेचे भागीदार असून २:२:१ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेतात. त्यांनी ३१ मार्च २०१९ रोजी भागीदारी संस्था विसर्जित करण्याचे ठरविले. त्यांच्या भागीदारीचा वरील तारखेचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे आहे.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९.

देयता	रक्कम ₹	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹	रक्कम ₹
भांडवल खाते :			सयंत्र		१,२०,०००
साईश	९०,०००		ऋणको		४५,०००
सुमित	६०,०००		मालसाठा (स्कंध)		७५,०००
हेमंत	३०,०००	१,८०,०००			
कर्ज		१२,०००			
विविध धनको		९,०००			
अधिकोष अधिविकर्ष		३९,०००			
		२,४०,०००			२,४०,०००

त्यांनी खालील गोष्टी कबूल केल्या.

१. साईशने कर्जाचे शोधन करून पुस्तकी मूल्यास ऋणको ठेऊन घेतले.
२. यंत्र ₹ १,३५,००० ला रोखीकृत झाले.
३. मालसाठा (स्कंध) ₹ ७२,००० ला रोखीकृत झाले.
४. धनकोचे शोधन ₹ ४५ कसरीने केले.

रोखीकरण खाते, भागीदारांचे भांडवल खाते आणि बँक खाते तयार करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील नफा - ₹ १२,०४५, बँक खाते एकूण बेरीज - ₹ २,०७,०००,
रक्कम दिली साईश - ₹ ६१,८१८, सुमीत - ₹ ६४,८१८, हेमंत - ₹ ३२,४०९

जेव्हा एक भागीदार नादार झाल्यास

८. सीताराम, गंगाराम आणि राजाराम हे ४:२:३ या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. १ एप्रिल २०१९ रोजी त्यांनी भागीदारीचे विसर्जन करण्याचे ठरविले. त्यांच्या भागीदारीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता. :

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		इमारत	५५,०००
सीताराम	६५,०००	यंत्र	२५,०००
गंगाराम	४५,०००	फर्निचर	१२,०००
राजाराम	७,०००	गुंतवणूक	१५,०००
संचित निधी	१८,०००	प्राप्त विपत्र	३,५००
नफा-तोटा खाते	५,४००	विविध ऋणको	२१,०००
तुकारामचे कर्ज खाते	१०,०००	स्कंध	२८,०००
विविध धनको	१२,०००	हस्तस्थ रोख	५,५००
देयविपत्र	४,६००	बँकेतील रोख शिल्लक	२,०००
	१,६७,०००		१,६७,०००

संपत्तीचे रोखीकरण पुढीलप्रमाणे इमारत ₹ ४६,७५० यंत्र ₹ १८,५५० फर्निचर ₹ ९,६००; गुंतवणूक ₹ १०,६५० प्राप्तविपत्र आणि ऋणको एकत्रितपणे ₹ २०,७५० सर्व देयतांचे शोधन करण्यात आले तसेच रोखीकरण खर्च ₹ ८०० झाला. राजाराम नादार झाला आणि त्यांच्या संपत्तीतून सर्व मिळून ₹ ११०० वसूल झाले. शेवटी भागीदारांच्या खात्यावरील शिल्लकांचे शोधन करण्यात आले.

रोखीकरण खाते, बँक खाते आणि सर्व भागीदारांचे भांडवल खाते तयार करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ ५४,०००, बँक खाते - ₹ १,१४,९००, सीताराम भांडवल खाते - ₹ ५०,०००, गंगाराम भांडवल खाते - ₹ ३७,५००

९. खाली दिलेला ताळेबंद हा वैभव, संजय आणि संतोष यांच्या भागीदारीचा आहे.

ताळेबंद ३१ मार्च, २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		यंत्र	६,०००
वैभव	३६,०००	ख्याती	९,०००
संजय	२७,०००	मालसाठा आणि ऋणको	५७,०००
धनको	१२,०००	नफा-तोटा खाते	१८,०००
अधिकोष अधिविकर्ष	१८,०००	संतोषचे भांडवल	३,०००
	९३,०००		९३,०००

संतोष दिवाळखोर झाल्यामुळे भागीदारी संस्था विसर्जित झाली आणि संपत्तीचे रोखीकरण पुढीलप्रमाणे झाले.

- मालसाठा आणि ऋणको ₹ ५४,०००, ख्याती ₹ निरंक, यंत्र पुस्तकी मूल्याने रोखीकृत झाले.
- धनकोवर १० % कसरीची परवानगी आहे.
- संतोषकडून बाकी असलेल्या रकमेपैकी रुपयात २५ पैसे एवढीच रक्कम वसूल झाली.
- नफा-तोटा विभाजनाचे प्रमाण ८:४:३.
- संस्थेच्या विरोधात निर्माण झालेली आकस्मित देयतेचे शोधन ₹ ९,००० ला करण्यात आले.

संस्थेचे हिशोबाची पुस्तके बंद करण्यासाठी आवश्यक खाती तयार करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ १९,८००, बँक खाते एकूण बेरीज - ₹ ६२,६४०,
रक्कम दिली वैभव - ₹ १०,५६०, संजय - ₹ १४,२८०

जेव्हा दोन भागीदार दिवाळखोर होतात (When Two Partner Become Insolvent)

१०. श्वेता, नूपुर आणि सानिका हे ३:२:१. या प्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे होता. :

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		विविध संपत्ती	१,६०,०००
श्वेता	६५,०००	बँकेतील रोख	५,०००
नूपुर	१५,०००	भांडवल खाते : सानिका	१०,०००
विविध धनको	९५,०००		
	१,७५,०००		१,७५,०००

दि. ३१ मार्च २०१९ रोजी भागीदारी संस्था विसर्जित झाली. विविध संपत्तीचे रोखीकरण पुस्तकी मूल्याच्या ६०% झाले. श्वेताने रोखीकरण खर्च ₹ १,००० दिला, नूपुर आणि सानिका दिवाळखोर झाले.

नूपुरच्या खाजगी संपत्तीतून ₹ ३,००० आणि सानिकाच्या खाजगी संपत्तीतून ₹ ८,००० प्राप्त झाले.

वरील माहितीच्या आधारे संस्थेची वहीखाते बंद करण्याकरीता आवश्यक खाती तयार करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ ६६,०००, बँक खाते एकूण बेरीज - ₹ १,१२,०००,
श्वेताला रक्कम दिली - ₹ १७,०००, नूपुरची तूट - ₹ ४,००० सानिकाची तूट - ₹ १३,०००

सर्व भागीदार दिवाळखोर / नादार झाल्यास (When all Partner Become Insolvent)

११. प्रीती, प्रिया आणि प्राची यांच्या भागीदारीचा ३१ मार्च २०१९ रोजीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे असून ते समप्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत.

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
भांडवल खाते :		यंत्र	२३,०००
प्रीती	४०,०००	फर्निचर (उपस्कर)	१६,०००
प्रिया	३५,०००	मालसाठा (स्कंध)	४७,०००
प्राची	२५,०००	बँकेतील रोख	१०,०००
व्यापारी धनको	५०,०००	नफा-तोटा खाते	८४,०००
कर्ज (यंत्राद्वारे सुरक्षित)	३०,०००		
	१,८०,०००		१,८०,०००

सर्व भागीदारांच्या दिवाळखोरी / नादारीमुळे संस्था विसर्जित झाली. यंत्र ₹ १८,०००, ला विकण्यात आले. फर्निचरबद्दल ₹ १४,००० प्राप्त झाले. मालसाठ्याचे रोखीकरण ₹ ३५,०००. झाले. विसर्जन खर्च ₹ २,००० आला. प्रिया आणि प्राची यांच्याकडून काहीही प्राप्त झाले नाही. परंतु प्रीतीच्या खाजगी संपत्तीतून ₹ ३,४०० प्राप्त झाले.

वरील माहितीच्या आधारे संस्थेचे हिशेब पुस्तके बंद करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ २१,०००, बँक खाते - ₹ ८०,४००, भांडवलातील तूट प्रीती - ₹ ८,४००, प्राची - ₹ १०,०००

१२. शाश्वत आणि शिव हे समप्रमाणात नफा-तोटा वाटून घेणारे भागीदार आहेत. त्यांच्या भागीदारीचा ताळेबंद खालीलप्रमाणे आहे.:

ताळेबंद ३१ मार्च २०१९ रोजीचा

देयता	रक्कम ₹	संपत्ती	रक्कम ₹
शाश्वतचे भांडवल खाते	६,०००	यंत्र आणि सयंत्र	१४,७५०
धनको	३९,०००	फर्निचर (उपस्कर)	४,०००
		ऋणको	५,०००
		मालसाठा (स्कंध)	६,२५०
		बँकेतील रोख	३,०००
		शिवचे भांडवल खाते	१२,०००
	४५,०००		४५,०००

सर्व भागीदारांच्या कमजोर आर्थिक स्थितीमुळे ते दिवाळखोर घोषित झाले.

संपत्तीचे रोखीकरण खालीलप्रमाणे झाले :

मालसाठा (स्कंध) ₹ ३,५००, फर्निचर ₹ २,०००, ऋणको ₹ ५,००० यंत्र ₹ ७,०००

संपत्तीच्या रोखीकरणाचा व वसुलीचा खर्च ₹ १,५०० आला. शाश्वतला त्याच्या खाजगी देयतेची परतफेड करण्यासाठी संपत्ती अपुरी पडली तसेच शिवच्या खाजगी देयतेची परतफेड केल्यानंतर ₹ ५०० शिल्लक राहिले.

संस्थेची लेखापुस्तके बंद करण्यासाठी आवश्यक खाती तयार करा.

उत्तर : रोखीकरणावरील तोटा - ₹ १४,०००, बँक खाते - ₹ २१,०००, भांडवलाची तूट, शाश्वत - ₹ १,०००
शिव - ₹ १८,५००

विद्यार्थी कृती :

- १) कोणत्याही सनदी लेखापालाच्या (C.A.) कार्यालयास भेट देऊन विसर्जित भागीदारी संस्थेच्या प्रक्रियेची माहिती जमा करा.
- २) सनदी लेखापालाच्या (C.A.) कार्यालयास भेट देऊन भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनाची प्रत्यक्ष कारणे माहीत करून घेऊन त्याचा लेखांकनावरील परीणाम अभ्यासा.
- ३) भागीदारी संस्थेच्या विसर्जनाच्या वेळी भागीदारीच्या देयतेच्या शोधन क्रमाचा अहवाल तयार करा.

